

INSTITUTUL PATRIMONIULUI CULTURAL

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: [769.2+655.533(478)]"1945/2010"(043.2)

ROCACIUC VICTORIA

**VALORI ARTISTICE ALE GRAFICII DE CARTE MOLDOVENEȘTI
1945-2010**

651.01 – TEORIA ȘI ISTORIA ARTELOR PLASTICE

Rezumat al tezei de doctor habilitat în studiul artelor

CHIȘINĂU, 2023

Teza a fost elaborată în cadrul Institutului Patrimoniului Cultural al MC, secția Arte Vizuale

Componenta Comisiei de susținere publică a tezei

(aprobată prin decizia Consiliului Științific al IPC, proces-verbal nr. 2 din 28 februarie 2023):

ȘLAPAC Mariana, membru corespondent al AȘM, doctor habilitat în studiul artelor, conferențiar cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural – **președinte**

BRIGALDA Eleonora, doctor în studiul artelor, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat *Ion Creangă* – **secretar științific**

STAVILĂ Tudor, doctor habilitat în studiul artelor, profesor cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural, **referent oficial**

SIMIONESCU Atena-Elena, doctor în arte vizuale, profesor universitar, Universitatea Națională de Arte *George Enescu*, Iași, România, **referent oficial**

OPRIȘ Ioan, doctor în istorie (specialitatea istoria artei), profesor universitar, Universitatea „Valahia”, Târgoviște, România, **referent oficial**

URSU Natalia, doctor habilitat în studiul artelor, profesor universitar, Universitatea Națională *Ivan Oghienko*, Kamenet-Podolski, Ucraina, **referent oficial**

VASILESCU Grigore, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, Universitatea de Stat a Moldovei, **referent oficial**

GHILAȘ Victor, doctor habilitat în studiul artelor, conferențiar cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural, **referent oficial**

Susținerea va avea loc la 10 aprilie 2023, ora 13:00

în ședința Comisiei de susținere publică a tezei de doctor habilitat în cadrul Institutului Patrimoniului Cultural al MC, Chișinău, str. Ștefan cel Mare, 1, bir. 538

Teza de doctor habilitat și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan” din Chișinău și la pagina web a ANACEC (www.cnaa.md)

Rezumatul a fost expediat la 10 martie 2023

**Secretar științific al Comisiei
de susținere publică a tezei** _____

BRIGALDA Eleonora,
dr., profesor univ.

Autor _____

ROCACIUC Victoria,
dr., conf. cerc.

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII	4
CONȚINUTUL TEZEI.....	9
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	30
BIBLIOGRAFIE	36
LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE LA TEMA TEZEI	41
ADNOTARE	49
ANNOTATION.....	50
АННОТАЦИЯ	51

Lista abrevierilor

AIAP – Assotiation Internationale des Arts Plastiques, International Association of Art, Asociația Internațională pentru Arte Plastice

ANRM – Arhiva Națională a Republicii Moldova

AOSPRM – Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova

IBBY – *International Board on Books for Young People* – Consiliul Internațional pentru Cărți pentru Tineret

EREN – Expoziția Realizărilor Economiei Naționale

MNAM – Muzeul Național de Artă al Moldovei

RASSM – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească

RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

TIC – Tehnologia Informației și Comunicațiile

UNESCO – *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură

UAPRM – Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Motivația alegerii subiectului. Valoarea artistică este un concept ce caracterizează scopul artei și care în prezent are o deosebită importanță datorită apelului tot mai intenționat al științelor umaniste și al filosofiei pentru axiologie. Constatăm necesitatea unor cercetări din domeniul studiului artelor axate pe determinarea valorilor artistice, inclusiv în arta graficii de carte. În contextul analizei și studierii problemelor valorilor artistice, un rol deosebit îi revine cărților și artei de creare a acestora. Or, plăcerea estetică provocată de contemplarea unor ilustrații de carte este o valoare necesară și importantă la orice vârstă.

Până în prezent sunt mai puțin analizate valorile graficii de carte moldovenești din perioada 1945-2010, n-au fost stabilite criteriile de analiză și valorificare ale acestora, abordările metodologice în domeniu sunt incomplete și fragmentare. E necesar să mai analizăm esența și interferențele noțiunilor „valoare”, „imagine artistică”, „valoare artistică”, „narațiune” și „simbol” în contextul axiologiei graficii de carte naționale, și să studiem posibilitățile de abordare axiologică a ilustrațiilor semnate de graficienii autohtoni.

Actualitatea temei. În istoriografia națională, grafica de carte moldovenească din perioada sovietică, cât și cea postsovietică a fost prezentată incomplet și fragmentar, inclusiv în planul tratării valorilor artistice. Studiul de față, prin prisma diverselor metode științifice, abordează valori artistice ale graficii de carte naționale din perspectiva istorică, socioculturală, estetică, filosofică, literară etc.

În prezenta lucrare, s-a propus o cercetare de sinteză a contextului istoric și teoretic referitor la studierea valorilor artistice și a principalelor categorii estetice precum narațiune și simbol în grafica de carte moldovenească, oferind opțiuni posibile de clasificare care determină criteriile de evaluare a operelor, stabilind obiective noi pentru următoarele cercetări. Narațiunea și simbolul sunt elemente componente necesare în crearea și aprecierea graficii de carte, și servesc criterii și categorii estetice fundamentale de valorificare a operei de artă pe parcursul evoluției istorice.

Scopul cercetării constă în determinarea valorilor artistice ale graficii de carte moldovenești din perioada anilor 1945-2010, ce reprezintă patrimoniul artistic, estetic și cultural național.

Obiectul cercetărilor este patrimoniul artistic al graficienilor de carte și particularitățile lui multilaterale, oglindite în ediții din anii 1945-2010.

Obiectivele lucrării.

- Examinarea și sistematizarea datelor teoretice și istoriografice privind valorificarea operelor de grafică de carte națională în contextul artei universale;
- Elaborarea unor instrumente metodologice de studiere a graficii de carte moldovenești din perspectiva axiologică, bazată pe cercetarea imagologică, tipologică, comparativă etc.;
- Selectarea și clasificarea datelor și principiilor analitice de tratare a valorilor artistice în grafica de carte națională, care ar cuprinde, în special, problematica din perioada anilor 1945-2010: activitățile expoziționale, evoluția creației și biografiile artistice ale graficienilor marcanti;
- Clasificarea tipologică a imaginilor de grafică de carte axată pe stabilirea principiilor comune și divergente de reflectare a subiectelor literar-artistice în legătură cu partea ilustrativă sau grafică;
- Reflectarea factorilor de impact ce au influențat evoluția graficii de carte naționale și a criteriilor de tratare a temelor principale în lucrările create de graficienii moldoveni în perioada

de studiu, precum și modificările respective în raport cu principiile de valorificare tradiționaliste și cele contemporane;

- Crearea unei baze de date de imagini și materiale istorico-teoretice referitoare la diverse aspecte și principii de valorificare a operelor de grafică de carte națională;
- Sistematizarea și integrarea într-o panoramă unică a operelor de grafică de carte din Republica Moldova, reflectate în publicațiile apărute pe parcursul ultimilor 70 de ani (monografii, cataloage de expoziții, documente de arhivă, articole științifice și publicații în presă);
- Determinarea temelor și motivelor similare abordate de graficienii de carte moldoveni din cadrul prezentărilor artistice ale operelor semnate de scriitorii autohtoni și străini;
- Studiarea aspectelor evolutive ale procesului editorial-poligrafic din republică, tendințelor și particularităților specifice genului graficii de carte în cadrul dezvoltării designului poligrafic;
- Sistematizarea datelor obținute privind particularitățile și modalitățile de reflectare a imaginilor artistice ca narațiune și simbol cu elemente epice, lirice și dramatice în grafica de carte moldovenească, atestate la diferite etape ale anilor 1945-2010;
- Studiarea relațiilor imagine-text în grafica de carte moldovenească din perioada anilor 1945-2010, exemplificând ilustrațiile cărților de diverse genuri și specii literare;
- Selectarea celor mai elocvente exemple de opere literare și grafice referitoare la diverse aspecte de reflectare a valorilor artistice în arta graficii de carte națională.

Ipoteza de cercetare. Efectuarea unui studiu al evoluției istoriei graficii de carte bazat pe abordarea axiologică va crea oportunitatea să elucidăm unele structuri teoretice de importanță practică și tipologică, neaplicate până în prezent. În multe cazuri edițiile repetate aveau diverse concepții de grafică și design poligrafic. Deocamdată, analiza și comparația ilustrațiilor pentru diverse ediții ale aceleiași opere literare nu au fost efectuate.

Cercetarea cronologică a evoluției valorilor artistice ale graficii de carte moldovenești va facilita observarea unor tendințe și particularități de evoluție ale proceselor de design al cărților și va înlesni clasificarea temelor și mijloacelor artistice similare etc. Investigația paralelă a graficii de carte din cadrul edițiilor repetate va crea posibilitatea evaluării operelor grafice și a designului, ceea ce va permite să comparăm și să determinăm valoarea lor artistică. În același timp, ea oferă oportunitatea de a compara viziunile diferitor autori. Or, practica reeditării este dependentă de o anumită etapă istorică, valori artistice de epocă, factorul local și străin, întrucât fiecare dispunea de un specific, cristalizat în tendințe artistice sau metode plastice de autor. Cărțile de diverse genuri și specii literare au fost ilustrate în ediții repetate de numeroși graficieni moldoveni, fără să fie studiate în mod sistematic. În căutarea noilor soluții practice de rezolvare a acestor sarcini propunem o trecere în revistă a materialelor istoriografice, privind axiologia artei, aplicabile în cercetarea și valorizarea graficii de carte naționale.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Cartea transformă această lume într-un mediu spiritual aparte [26], într-o sferă de comunicare a cititorului cu textul, cu conținutul cărții, îi conferă stare sesizabilă simbolului și cadrului narativ. Analizând cartea din punctul de vedere arhitectonic, percepend particularitățile de construcție ale acesteia, trebuie să vedem cartea ca obiect, destinat textului și imaginilor ce îl vor însoți, deci un obiect care creează un anumit confort în utilizare. Cartea este și o construcție. Latura ei tehnică – alegerea și prelucrarea materialelor, particularitățile lor fizice – calitatea, greutatea, factura suprafețelor, culoarea, contrastele culorilor – sunt indisolubile percepției cărții ca artefact. Sunt importante și formatul – mic sau mare (imagini cu totul diverse – monumentale și intime), și

proporțiile, și principiile de execuție – manuale sau prin intermediul mașinilor, structura blocului de carte, completarea construcției prin introducerea foilor de hârtie de altă calitate etc. Însă cartea se percepe nu doar ca obiect, ci ca spațiu artistic neobișnuit. Această particularitate se formează datorită creatorilor cărții, și în primul rând, datorită artiștilor plastici. Ei pot fi studiați aparte. În sensul fizic „spațiul” cărții poate fi considerat bidimensional – un sistem de desfășurări succesive, în care într-o anumită ordine sunt plasate semne și imagini. Această ordine reprezintă organizarea spațială a cărții, compoziția acesteia. Cu toată multitudinea diverselor variante de sisteme compoziționale, în carte această ordine este întotdeauna clară și strictă. Baza ei este reprezentată prin axa coordonatelor geometrice, pe verticalul și orizontalul foilor tăiate, de regulă, similar și verticala cotorului – axa unică pentru a răsfoi paginile.

Specialiștii versați tratează grafica și cartea ca fenomene de rudenie, considerând că e imposibil să le separăm întru totul [53]. La fel de complicat este să separăm aspectele narative și simbolice din cadrul textelor, designului și ilustrațiilor de carte moldovenească din perioada anilor 1945-2010. În lucrarea de față vom face câteva incursiuni referitoare la realizarea acestor sarcini artistice complexe, având în vedere că acestea parcurg o evoluție specifică din perspectiva tratărilor și sunt strâns legate una de alta ca părți componente ale imaginii artistice și al aspectului valoric al acesteia.

În plan internațional găsim o mulțime de publicații referitor la axiologia, estetica artei și procesul de creare a cărților. În anul 1980 au fost publicate în limba rusă o serie de articole ale autorului german J. Tschichold [76] despre rolul tradițiilor în aspectul cărții, curioase din punct de vedere analitic. Studiul de față este axat pe ideile esteticianului polonez W. Tatarkiewicz [37], ale istoricului francez P. Francastel [13], ale criticului J. E. Hancock [20] etc. Ca bază metodologică a cercetărilor valorilor artistice ale graficii de carte națională au servit și lucrările **specialiștilor români:** V. Morar [23], M. Maciu [22], A. Boboc [6], A. Andreescu [2], A. E. Tatay [38], I. Opriș [24], cercetările semnate de I. Bogdan, M. Rațiu [16] și D. Rațiu sunt consacrate evoluției concepțiilor despre artă [28], cu caracter eshatologic [29] sau cele legate de noua problematică a virtualizării identităților ca cele semnate de A. Codoban [9] etc.; **specialiștilor ruși:** N. Dmitrieva [56], O. Podobedova [71], Iu. Gherciuk [51, 52, 53], E. Șteiner [77], A. Govorov [54], T. Kuprianova [61], E. Nemirovski [64] ș.a.

În plan național sunt cunoscute doar câteva lucrări semnate de cercetătorii noștri și editate în perioada sovietică, după care investigațiile teoretice și istorice de sinteză, privind evoluția graficii de carte moldovenești, n-au fost întreprinse. Cercetările consacrate patrimoniului sunt semnate de T. Stavilă, C. Ciobanu, E. Ploșniță [27] etc. Alte surse documentare care au tangențe cu tema respectivă sunt albume [43, 49] și monografiile, privind arta plastică moldovenească în ansamblu, creația graficienilor moldoveni, precum și cataloage de expoziții, publicații periodice etc. Toate materialele respective necesită o structurare de sinteză. Primele studii apărute în anii '50 ai secolului al XX-lea prezintă informații despre grafica de carte din Moldova, raliată perfect la exigențele ideologice din perioada sovietică. Totodată, monografiile semnate de M. Livșiț, K. Rodnin, L. Cezza, A. Zevina (Mansurova) servesc drept bază teoretică și istorică în studiul artelor naționale. La continuarea și dezvoltarea cunoștințelor științifice despre istoria și teoria artelor plastice moldovenești și graficii de carte în mare măsură au contribuit D. Golțov [55], L. Toma [75], C. Spînu [30], E. Barbas (Brigalda) [4], T. Stavilă [31, 32, 33, 34], C. Ciobanu etc.

Evidențiem în acest context monografia „*Imagine și mit: convergențe semiotice și axiologice în creația lui Igor Vieru*” semnată de C. Spînu [30], una din puținele tentative de a aborda metodologia axiologică în contextul cercetării creației unui grafician notoriu din Republica Moldova. Deși lucrarea, în mare parte, este consacrată analizei creației de șevalet și picturii semnate de plasticianul I. Vieru, în plan metodologic al viitoarelor cercetări axiologice ale graficii de carte naționale [30, pp. 55- 57], ea poate fi utilă.

Analizând ideile lui I. Bogdesco expuse în cartea *Круг за кругом* „Cerc după cerc”, am constatat că cele două căi de ilustrare (*иллюстрировать буквально и образно*, deci de ilustrat literalmente, conducându-te direct de ceea ce este expus în text, în plan *narativ* și căutând *imaginea artistică*, ceea ce este esențial legat de *simbol*) [48, p. 71] necesită cercetare în plan teoretic și istoric.

Au fost utilizate materiale din presa periodică și din arhivele (ANRM, AOSPRM, a editurii „Stelpart”), colecțiile Muzeului Național de Artă al Moldovei (MNAM), Muzeului Național de Istorie, Muzeului Național de Literatură „M. Kogălniceanu”, cât și colecțiile personale ale artiștilor plastici sau ale succesorilor lor. Prezenta lucrare oferă rezultatele acestor studii.

Limitele temporale ale cercetării cuprind perioada sovietică cu trei etape de dezvoltare: anii 1945-1953, 1953-1970, 1970-1990 și cea postsovietică: după anul 1990. Prima etapă se referă la tranziția artei grafice moldovenești la principiile realismului socialist, următoarele două se referă la procesele care au avut loc în arta grafică până la destrămarea Uniunii Sovietice, ultima etapă este consacrată perioadei postsovietice ca fenomen artistic orientat la valorile artistice europene. Precum s-a practicat în mai multe studii anterioare, dar și cele recent editate [75], pentru a păstra distanța istorică de conștientizare ale unor fenomene încă nedeterminate în plan științific, am ales anul 2010 pentru a limita perioada de studiu a subiectului abordat. Am considerat că 12 ani, care ne distanțează de perioada propusă spre cercetare, este suficient pentru a încerca să generalizăm tendințe artistice cristalizate și să valorificăm realizările în domeniul artei graficii de carte naționale.

Metodologia cercetării științifice include metodele: axiologică, iconografică și iconologică, imagologică, tipologică, hermeneutică, semiologică, naratologică, analiză istorico-comparativă, formal-stilistică, sinteză, generalizare și sistematizare; se bazează pe interpretarea surselor documentare și a rezultatelor obținute din interviuri cu artiștii plastici și specialiștii din sfera editorială. În grafică de carte, relațiile imagine-text și viceversa au anumite structuri complexe, înțelegerii și explicației cărora servesc științele filosofice ca estetica, axiologia, imagologia, hermeneutica, naratologia, semiotica etc. Pentru a elabora o bază metodologică de studiere a valorilor artistice ale graficii de carte naționale, a fost efectuată cercetarea istoriografică a lucrărilor savanților din sferele științifice sus-menționate.

Anumite tangențe de studiere a narațiunii în literatură și grafică de carte observăm studiind lucrările semnate de Tz. Todorov [74], G. Prince, W. Wolf, M. Fludernik [45] etc., cele legate de studierea problemelor semiotice sunt prezente în filosofia formelor simboliste (E. Cassirer, R. Barthes, C. G. Jung, M. Eliade), abordările iconografice (A. H. Springer), cultural-istorice (J. Ch. Burghardt), formale (A. Hildebrand), formal-psihologice (H. Wölfflin), istorico-psihologice (F. Wickhoff, A. Riegl și Școala Vieneză), simbolico-culturologice (A. Warburg), iconologice (E. Panofsky [14]), structuraliste și semiotice (Ferdinand de Saussure), hermeneutice (Hans-Georg Gadamer [50]) ș.a. Am observat că toate din aceste sfere științifice pot servi în

cadrul analizei ilustrațiilor de carte și imaginilor artistice, însă selectarea și studierea datelor istorice din domeniul graficii de carte impune un efort logistic destul de impunător.

Noutatea și originalitatea științifică. Pentru prima dată în istoriografia națională a fost efectuat un studiu al evoluției istoriei graficii de carte, bazat pe cercetarea axiologică a valorilor artistice și structurilor tipologice ale acestora, cu evidențierea principalelor categorii estetice, precum narațiunea și simbolul. Pe parcursul evoluției istoriei graficii de carte s-a format obiceiul de a crea ediții repetate ale diverselor opere literare. În multe cazuri edițiile aveau diverse concepții de grafică și design poligrafic. Cercetarea paralelă a graficii de carte din cadrul edițiilor repetate va înlesni evaluarea operelor grafice și a designului. În același timp, ea oferă oportunitatea de a compara viziunile diferitor autori. Or, practica a reeditării este dependentă de o anumită etapă istorică, valori artistice de epocă, factorul local și străin, întrucât fiecare grafician dispunea de un specific, cristalizat în tendințe artistice sau metode plastice. O parte de cărți prezentate artistic de graficienii moldoveni au fost editate în străinătate, inclusiv și unele titluri de povești populare ale diferitor națiuni au fost ilustrate de maeștri autohtoni și străini. Relațiile și interferențele respective nu au fost studiate în mod exhaustiv.

Rezultatele principale noi pentru știință și practică, care vor determina crearea unei noi direcții științifice sau soluționarea unei probleme științifice, aplicative, de importanță majoră. Deși despre axiologia artei găsim informații teoretice, axiologia genurilor artistice nu este dezvoltată, constatăm necesitatea adaptării și prelucrării unor principii teoretice în raport cu specificul domeniului graficii de carte. Axiologia graficii de carte, studierea evoluției valorilor artistice și estetice ale graficii de carte moldovenești, 1945-2010 va forma o nouă direcție științifică. Cercetarea este bazată pe sistematizarea datelor teoretice și istoriografice, privind valorificarea operelor de grafică de carte națională în contextul axiologiei artei universale. Prin elaborarea unor instrumente metodologice de studiere a graficii de carte moldovenești din perspectiva axiologică, tipologică, comparativă etc. au fost cercetate operele și biografiile graficienilor de referință, precum și factorii de impact ce au influențat evoluția graficii de carte naționale, a temelor, motivelor și a mijloacelor artistice similare abordate de graficienii de carte moldoveni.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Studierea operelor de grafică de carte prin prisma valorilor artistice va crea o direcție nouă pentru următoarele cercetări în domeniu. Acest studiu va permite să urmărim dinamica preferințelor plastice și editoriale, concepțiilor artistice și a gustului epocii la nivel de capodopere ce au rezistat în timp, la nivel de capodopere literare. Informațiile și datele obținute în urma cercetării vor fi utile pentru următoarele investigații în domeniu, cât și pentru toți cei care sunt interesați de procesele de evoluție ale artelor plastice naționale (elevi, studenți și profesori ai instituțiilor de învățământ de profil artistic, cercetători științifici, artiști plastici, colecționari și muzeografi, editori etc.).

Implementarea rezultatelor științifice. O parte din rezultatele științifice au fost implementate în procesul de predare a disciplinelor „Mitologia și simbolistica” (ciclul I) și „Discursuri asupra artei” (ciclul II al studiilor universitare, domeniul de formare profesională 21 – Arte plastice, specialitatea – 211.4 Istoria și teoria artelor plastice la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice). Rezultatele cercetării științifice au fost aprobate la peste 100 de foruri științifice (naționale și internaționale) și publicate în peste 100 lucrări științifice, inclusiv 4 monografii științifice (2 monoautor, 2 colective).

CONȚINUTUL TEZEI

Teza este structurată în introducere, șapte capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 594 titluri, 264 pagini text de bază, volumul total al tezei 368 pagini, 8 anexe.

În **Introducere** se motivează alegerea, actualitatea și limitele cronologice ale subiectului cercetat, se trasează scopul și obiectivele de cercetare a graficii de carte moldovenești din perioada anilor 1945-2010, se accentuează aspectele construcției și arhitectonicii cărților, caracterul informativ și estetic ale acestora, se face o trecere în revistă a surselor istoriografice și metodologice de studiere a genului graficii de carte. Sunt expuse semnificația teoretică și valoarea aplicativă, implementarea rezultatelor științifice și rezultatele principal noi ale cercetării.

În **Capitolul 1.** „Repere istoriografice în axiologia artei graficii de carte moldovenești” se propune analiza surselor teoretice la subiectul axiologia artei și graficii de carte naționale, a interferențelor între noțiuni și concepte de „valoare estetică”, „valoare artistică” și „imagine artistică” în cercetările contemporane: cazul graficii de carte. Sunt abordate și schemele existente, ce oferă variante de soluționare, instrumente sau adaptări utile în studierea și valorizarea artei graficii de carte.

De regulă, analizăm *valoarea artistică* alături de cea estetică. Aceste noțiuni pot fi destul de apropiate sau tratate în mod eronat și superficial. În prezent în procesul de interpretare a unei opere de grafică de carte frumosul, esteticul și artisticul este raportat la multiple aspecte extraestetice, adesea neobservate sau intenționat scoase din vizorul receptorilor.

„*Estetica își ia materialul din diferitele arte: există o estetică a poeziei, a picturii, a muzicii etc.*”, consideră W. Tatarkiewicz [37, p. 20]. Estetica graficii de carte la fel are dreptul la existență. Autorul accentuează contrastele reale de separare a *artelor frumoase*, care apelează direct la simțuri, de *poezie*, bazate pe semne lingvistice. Este firesc, ca teoriile și ideile estetice să difere unele de altele, deoarece unele se bazează pe literatură, altele pe artele frumoase, unele pun în evidență *imagini sensibile*, iar altele *simboluri* intelectuale. „*O teorie estetică completă trebuie să îmbrățișeze ambele direcții: frumosul sensibil și cel intelectual, arta directă și cea simbolică. Trebuie să fie atât o estetică a artelor frumoase cât și o estetică a literaturii*”, menționa Tatarkiewicz în introducerea lucrării sale „*Istoria esteticii*” [37, p. 20]. Constatăm că axiologia graficii de carte include mai multe decât aceste două direcții de bază: estetica artelor și estetica literaturii, subiectele și conceptele literare și artistice nu pot fi analizate separat de toate celelalte fenomene cotidiene ce influențează în mod direct gustul autorului sau „gustul epocii”.

În istoria filosofiei problemele de dezvoltare a *valorii* sunt împărțite în mai multe epoci. Începând din antichitate și terminând cu epoca post-kantiană, se poate vorbi despre apeluri la natura și specificul judecăților de valoare. În istoria axiologiei ca disciplină se pot distinge cel puțin trei perioade principale: perioada preclasică (1806-1890), perioada clasică (1890-1930) și perioada postclasică (din anii 1930).

Conceptul de valoare apare în antichitate [17] și continuă în filosofia lui I. Kant și este dezvoltat în lucrările lui R. H. Lotze, W. Windelband, H. J. Rickert, M. Weber, H. Cohen, M. Scheler, N. O. Lossky. Abordarea axiologică a unei opere de artă dezvăluie trăsăturile și proprietățile ei inerente, care, în tradiție, rămân în umbră sau sunt complet ignorate: capacitatea de a evoca un sentiment de satisfacție estetică cu formă, proporție armonică și completitudine. Creațiile artistice sunt în același timp implicate și chiar subordonate unor fenomene non-estetice (extraestetice).

În raport cu arta timpurilor moderne, rămân deschise și *criteriile de valoare*, semnificația artistică și normativitatea estetică. Foste coordonate tradiționale, opoziții: a) estetic: frumos-urât, ideal-necorespunzător idealului, expresiv-ineexpresiv; b) epistemologice: de înțeles-neînțeles, autentic-fals, unidimensional-ambivalent, relevant-irelevant, rezonabil-nerezonabil; c) morale și etice: moral-imoral, bine-rău, normal-anormal, sacralizat-distructiv; d) emoțional-evaluativ: interesant-banal, place-displace, perceput-neperceput etc. - și-au pierdut sensul. Doar inovația are valoare. Un personaj inovator poate sta la baza concluziei – o *operă de artă* există sau nu există. Conform acestui principiu se desfășoară diverse forme de artă contemporană, precum instalații, happening-uri, spectacole etc.

Recunoașterea *valorii* ca fenomen axiologic independent ar trebui să răspundă obiecțiilor acelor reprezentanți ai gândirii estetice care văd în valoarea artistică un fel de valoare estetică – „valoarea estetică a operelor de artă”. O astfel de viziune este o consecință a reducerii pe scară largă a creativității artistice la crearea de frumos, după ideile susținătorilor „artei pure”, sau la activitate „după legitățile frumosului”, după binecunoscutele expresii ale lui K. Marx. Ideea, totuși, este că argumentele esteticienilor au fost respinse de teoreticieni, în primul rând de susținătorii conceptului de „Estetică și studii generale de artă” (M. Dessoir, E. Utitz și mai târziu J. Mukařovský și R. Ingarden), și cursul real al dezvoltării artei în secolul al XX-lea, care a arătat cât de mult e depășită analiza pur estetică. M. Bakhtin a remarcat că „un obiect estetic include toate valorile lumii, dar cu un anumit coeficient estetic” [82].

Astfel, arta, opera ca activitate artistică se formează în „câmpul” valorii estetice, iar valoarea artistică este miezul, centrul acestui „domeniu”. Valoarea artistică a graficii de carte poate fi cercetată cu utilizarea suportului metodologic creat de mulți filosofi, cercetători ai problemelor de estetică, istorie și teorie a literaturii, sociologie personalității, axiologie etc.

M. Bakhtin, cercetător al lucrărilor lui Dostoievski și Rabelais, precum și al problemelor sus-menționate (ca de altfel majoritatea savanților nominalizați), se considera în primul rând filosof care a dezvoltat problemele dialogului ca concept ideologic larg al cercetării umanitare.

În contextul analizei statutului valoric și categorial al *grațiosului*, remarcat de esteticianul român V. Morar, accentuăm caracterul respectiv în vederea studierii imaginilor liniare și celor ce includ ornamente și alte elemente de decor, adesea prezente în imagini de grafică de carte, spre exemplu creația lui B. Nesvedov, V. Neceaev, I. Bogdesco, L. Grigorașenco și alții. O altă apreciere importantă ce este inclusă în monografia lui V. Morar se bazează pe ideea lui L. Rusu că de fapt frumosul este sinonim cu valoarea estetică, iar cea a lui I. Ianoși – că frumosul este concept semnificativ. Toate aceste idei sunt incluse în șirul unor concepții kantiene și post-kantene despre sublim etc. Aici nu ne oprim la ideile categoriilor estetice cum este tragicul, comicul, etc. Le putem analiza alături de ideile de valoare estetică și artistică, reieșind din contextul viziunilor multor savanți. Mai important în acest caz se arată conceptul despre operă de artă, în sens valoric îi atribuim și noțiunea de *image artistică*. „Opera, orice operă, este deci produsul finalist și înzestrat cu o valoare al unui agent moral, de obicei al unui om, considerat în calitatea morală a ființei lui. Produsul pe care îl numim operă are o realitate concretă și relativ durabilă. Realitatea lui se afirmă atunci când se desparte de creatorul care l-a produs” [83]. Relațiile operei cu creatorul său sunt mai complexe, după cum vedem din desfășurarea acestei analize. În baza conceptului lui T. Vianu, C. Șchiopu în articolul „Valori și atitudini în interpretarea operei literare” abordează ideea conflictelor de valori din balada „Meșterul Manole” de V. Alecsandri și cazul interpretării romanului „Ion” de L. Rebreanu în care intriga

este construită pe un conflict valoric. În concluzie, autorul subliniază că pus în situația de a participa la viața eroilor operei literare, de a-și exprima stările de conștiință, de a însuși anumite trăsături pe care le analizează în paralel cu cele ale personajului ales drept model cititorul (elevul) își va putea dobândi anumite concepții, care vor conduce la descoperirea treptată a propriei personalități [36]. În context, vom aminti ilustrațiile la „Meșterul Manole” semnate de autorii moldoveni ca I. Bogdesco și E. Zavtur. În aceste ilustrații vedem contrastul abordării conflictului de valori și prin tonalități oferite de acești artiști plastici: plastica liniară de valorificare a albului din foaie de hârtie ca suport al ilustrațiilor semnate de Bogdesco și întinericul tragic în tonalitățile întunecate ale imaginilor semnate de E. Zavtur. Deci, cele două stări de conștiință sunt prezentate grafic diferit de doi autori moldoveni, pe care am reușit să observăm cercetând mai multe surse istoriografice.

În multitudinea lor, operele literare au anumite caracteristici generale și neschimbate, pe care graficianul și redactorul artistic trebuie să le cunoască în primul rând. Acestea sunt: 1) analiza și comparația factorilor și fenomenelor din natură și societății, generalizări și concluzii, făcute în baza acestei analize – deci, dezvoltarea logică a textului operei științifice, didactice, științifico-populare etc.; 2) caracterele umane, descoperite în *imagini artistice*, dezvoltarea subiectului, mersul fabulei, limbajul eroilor etc., sau, cu alte cuvinte, *imaginea artistică* a operei de artă literară; 3) compoziția, construirea operei, nedescoperită de către autor în cadrul rubricilor sau descoperită în ele doar parțial, unilateral și prin elemente exterioare; 4) arhitectonica operei, construirea ei, indicată de autor cu ajutorul rubricilor sau prin împărțirea lor în capitole, paragrafe, părți etc.; 5) particularitățile istorice sau specificul timpului, reflectate în operă în timpul scrierii; 6) particularitățile utilizării de către autor a mijloacelor artistice și stilul general al unei opere; 7) caracteristicile particulare ale unei opere literare, dedusă din orientarea la un anumit grup de cititori [67].

Ilustrația sau *imaginea artistică* în diferite abordări istoriografice se află în corelație cu diverse contexte de analiză a valorilor: estetice, artistice, socioculturale, antropologice, psihologice, pedagogice, etnice, etnografice și altele. În prezent, criteriile de valoare/nonvaloare artistică ar putea fi explicate prin metoda hermeneutică și demonstrate prin metode tipologice, comparative etc. Înțelegem însă că aceste două calități (valoare și nonvaloare) nu sunt constante: receptarea individuală și colectivă se schimbă în raport de factori diferiți, inclusiv istorici.

Cartea ilustrată oferă cititorului o serie de *imagini artistice* inspirate din textul literar. *Imagina artistică* este „un produs al imaginației”, înzestrat „cu valoare estetică”, este o reprezentare a realității înconjurătoare prin intermediul simțurilor, reflectarea ei artistică prin cuvinte (în literatură) [81], prin linii, culori, tonuri, volume (în artă plastică, inclusiv în grafică de carte). Problema executării și tratării *imaginilor artistice* exista de la începuturile istoriei artelor universale și rămâne actuală până în prezent. Noțiunea de *imagine artistică* destul de frecvent se utilizează în publicații despre arte plastice. Însă puțini cercetători au consacrat fenomenului respectiv investigații separate. În multiple aspecte, *imaginea artistică* a fost studiată de P. Francastel, E. Panofsky, Ch. Bouleau, L. Venturi, C. Cennini, C. Demetrescu etc. Aspectele respective în creație sunt reflectate și în lucrările teoretice semnate de artiștii plastici, precum sunt L. da Vinci, F. Léger, P. Klee, W. Kandinsky, K. Malevich, J. M. Teutsch, artiștilor care au făcut grafică sau grafică de carte.

Un alt subcapitol este dedicat studierii reperelor istoriografice și axiologice, ce abordează principiile metodologice de studiere a graficii de carte moldovenești din perspectiva valorilor artistice.

În studiul artelor plastice interpretarea științifică este una dintre cele mai importante metode legate de analiza operelor de artă plastică. Acest subcapitol este dedicat studierii hermeneuticii în dezvoltarea istorică a acesteia, ca una dintre teoriile interpretării. Mulți cercetători au studiat hermeneutica în diverse aspecte. Aici ne propunem să realizăm o scurtă descriere a dezvoltării hermeneuticii ca teorie a interpretării artelor plastice.

După desființarea URSS, în spațiul postsovietic critica artelor plastice a schimbat caracterul ei de propagandă și educație într-o altă direcție, mai puțin ideologizată. La etapa actuală apare necesitatea formulării unor noi principii metodologice adecvate cerințelor timpului, cum e hermeneutică artistică, fiind înțeleasă ca o metodologie a interpretării operelor de artă. Până în prezent, studierii unor etape istorice legate de procesul interpretării și tratării operelor de artă plastică, inclusiv grafică, în contextul evoluției hermeneuticii i s-a acordat mai puțină atenție.

În general, procesul de studiere a unei opere de artă plastică presupune o interpretare a acesteia sau chiar mai multe interpretări. Arta graficii de carte, spre exemplu, prin imagini și design utilizează textele scrise. În procesul tratării unor asemenea opere drept metodă de bază poate servi hermeneutica.

Există două orientări cu privire la hermeneutica, la sarcinile și posibilitățile ei. Astfel, după Schleiermacher, hermeneutica este o artă ce instituie reguli clare de interpretare. Prin aceasta definiție, observăm caracterul normativ al hermeneuticii precum și necesitatea acesteia (putem spune că apariția unei hermeneutici era la fel de necesară ca apariția logicii în antichitate). Pentru alții (cum ar fi M. Heidegger [15], P. Ricoeur [73]) hermeneutica trebuie să renunțe la acest ideal al normativului și să devină o fenomenologie, o reflecție a fenomenului interpretării.

În secolul al XX-lea, Heidegger, Gadamer, Derrida au pus în evidență universalitatea hermeneuticii. Înțelegerea este o facultate specific umană, ca și gândirea, iar hermeneutica este o disciplină asemănătoare logicii sau psihologiei. Din acest punct de vedere preocupările de interpretare, fie a textelor, fie a sistemelor de simboluri și semne, apar ca preistorie a hermeneuticii secolului al XX-lea (Gadamer [50]).

Pe lângă interpretare este important să conștientizăm principiile și criteriile de interpretare și apreciere a operelor de artă și a valorilor artistice. În cadrul conferințelor și în articolele care le-au urmat am evidențiat anumite categorii estetice care sunt și drept criterii de analiză a operelor artiștilor plastici moldoveni din perioada sovietică. La acestea se refereau *frumosul și urâtul; liricul, epicul și dramaticul; patosul, adevărul artistic, tipicul; naționalul, universalul, internaționalul, multinaționalul* etc. Ca element definitoriu a servit și *partinitatea* care, la fel, includea în sine respectivele categorii și forma un suport pentru afirmarea și instaurarea „*realismului socialist*” în ambianța artistică din RSS Moldovenească. Literatura și publicațiile autorilor sovietici tindeau să reflecte aceste criterii.

Studiind procesele-verbale și materialele documentare de arhivă consacrate dezbaterilor și discuțiilor expozițiilor de artă plastică din perioada de studiu, am observat că la suportul și criteriile sus-menționate se mai adaugă și *criteriul finalității*, care pe atunci avea specificul său.

În opinia noastră, finalitatea se află în dependență directă nu atât de criteriile sale, precum menționa O. Piralișvili [70], cât de factorii viabili care servesc diverselor interpretări. Printre cele de bază evidențiem, în primul rând, *factorul psihologic* și *socio-cultural* care, de regulă, conduceau la *schimbări* în domeniul esteticii.

Înțelegerea acestor procedee artistice (imagini artistice) reprezintă cheia analizei literare a textelor, dezvoltă abilitatea elevilor de a se exprima și de a improviza [80].

Căutările *imaginii artistice* întreprinse de graficianul I. Bogdesco în procesul de ilustrare a romanului „Don Quijote de la Mancha” de M. de Cervantes (ce pot fi studiate în setul de ilustrate editate în 2008, la Sankt Petersburg) au devenit opera capitală a artistului. „Don Quijote de la Mancha” a fost considerat primul roman modern, ce a avut o influență uriașă asupra narațiunii europene. E semnificativ și faptul că ideile lui I. Bogdesco privind abordările *imaginilor artistice* și cele legate de procesul de ilustrare a cărților, publicate în cartea „Cerc după cerc”/ *Крыз за крызом* [48], descriu ambele laturi ale imaginii concepute artistic: *narațiunea* și *simbolul*, analizate ca principalele căi sau metode de ilustrare.

„Privită sub semnul valorii și semnificației ei culturale, opera angajează un demers interpretativ numai în funcție de o înțelegere modernă a omului și a creației umane” [6, p. 30]. „Orice operă de artă este copilul vremii sale, adesea izvorul felului nostru de a simți. Fiecare epocă de cultură generează propria-i artă, irepetabilă” [21, p. 43-45]. Aceste citate identifică atât analiza *imaginii artistice* sub semnul valorii, cât și din perspectiva modernității, contemporaneității, mai precis.

În sens de analiză metodologică putem aplica și informațiile din lucrările semnate de criticii literari autohtoni. În materialul didactic „Hermeneutica literară” [11] V. Fonari descrie principiile hermeneuticii literare, abordându-le în continuare în studierea poeziei. În monografia „Hermeneutica mitului antic în poezia din Republica Moldova (1990-2010)” [12] V. Fonari ne propune metoda mitică ca instrument al cercetării literare, care s-ar preta și în interpretarea lucrărilor artistice.

În **Concluzii la Capitolul 1** este accentuat că valoarea artei graficii de carte pe lângă aspectul pur cognitiv și filosofic, axiologic și hermeneutic, abordează și cele de comunicare, etnice, culturale, sociale și chiar economice, iar criteriul educativ ajuns în lozincile sovietice rămâne și prezintă o valoare perenă.

Dacă detaliem aspectul care privește criteriile de valorizare (de stabilire a valorii), vom identifica două categorii principale de criterii: 1) criterii preponderent estetice: gradul de expresivitate, forța de sugestie, gradul de reprezentativitate /al temei, subiectului/, concordanța dintre intenția artistului și modul de realizare finală a operei, locul și rolul pe care îl ocupă lucrarea în cadrul unei serii tematice (în cadrul unei serii de ilustrații la poemul „Luceafărul” de M. Eminescu, opera lui I. Creangă etc.) sau a unei serii stilistice (în cadrul stilului Art Nouveau, Mir Iskusstva, realism sau decorativ etc.); 2) criterii extraestetice, care au în vedere: accesibilitatea în înțelegerea temei/subiectului, succesul sau eșecul lucrării, importanța de moment a lucrării (legarea ei de un anumit eveniment deosebit dar trecător); caracterul / sau funcțiile/ cu mesaj social etc., forța de sugestie, gradul de reprezentativitate /al temei, subiectului, concordanța dintre intenția artistului și modul de realizare finală a operei; 3) alte categorii de criterii care pot fi luate în considerare sunt: gradul de exprimare al caracterului național (specificul național ideatic, tematic, plastic), gradul de integrare în arta europeană sau

universală, gradul de noutate plastică sau tematică, gradul de originalitate și de expresivitate, capacitatea de a emoționa, de a influența sensibilitatea privitorului etc.

În acest context, un subiect aparte se anunță prin studierea valorilor ilustrațiilor de carte, în special celor pentru copii. Ilustrației artistice nu i se acordă întotdeauna atenția cuvenită. Ea este adesea folosită doar ca material didactic – mijloc de recunoaștere a personajelor, în timp ce rolul ilustrației într-o carte, și în special într-o carte pentru copii, este mult mai important și mai complicat.

În **Capitolul 2.** „Narațiune și simbol în evoluția valorilor estetice și artistice ale graficii de carte moldovenești. Aspecte istorice și teoretice”, subcapitolul 2. se referă la studierea istoriografiei narațiunii și simbolului în artă și se analizează elemente și interferențe între domeniul graficii de carte și cel al literaturii, evidențiind clasificările genurilor narative.

Imaginea artistică literară și cea grafică au tangențe, precum și divergențe în tratarea narațiunii și simbolului, deoarece se consideră că elaborarea graficii de carte, în general, este bazată pe două principii de abordare a conținutului textual: narativ și cel simbolic. Existând o corelație a acestora într-o imagine grafică, ar fi eronat să analizăm aspectul simbolic separat de cel narativ. Separându-le, propunem anumite concretizări personale pentru a forma direcții proprii de analiză.

Principiul narativ este propriu nu doar literaturii, ci și altor domenii și genuri ale creației artistice. Dintre toate genurile artelor plastice, grafica de carte este considerată cea mai apropiată de literatură, deoarece are la bază două principii de abordare a conținutului textual: narativ și simbolic.

În 1969, filosoful și semioticianul Tz. Todorov a introdus termenul „naratologie” pentru a desemna „știința povestirii”, influențând un număr mare de cercetări. Naratologia reprezintă ramura criticii literare care studiază ansamblul structurilor narative, caracteristicile lor specifice, care fac textul dat să fie narativ.

În cadrul structurii narațiunii problema primordială este organizarea materialului epic, prezentarea evenimentelor ce constituie intriga într-o formă anume. Se face astfel distincția între două „etaje” ale povestirii (din rațiuni metodologice, ele existând, de fapt, împreună, simultan): ordinea cronologică a evenimentelor (fabula) și prezentarea acestei ordini (subiectul). Termenii aparțin „Școlii Formale Ruse” (Tomașevski, Șklovski, Petrovski ș.a.). Ne interesează, în aspectul de fabulă al unei narațiuni, ce se povestește, iar când urmărim latura de subiect, cum se povestește. V. Șklovski afirma, la începutul secolului al XX-lea, că ne interesează din punct de vedere estetic doar discursul.

Trebuie să precizăm că istoria/fabula există și în afara operei literare narative, independent de limbajul care o transmite (film, teatru, presă, arta plastică). Cititorii adesea rețin componenta „eveniment”, dominantă în romanul tradițional. Treptat, intriga în narațiunea modernă scade, accentul fiind pus pe experimentele formale, pentru a reveni la modă în postmodernism (spre exemplu, romanele lui J. Barth, U. Eco, D. Lodge, M. Tournier).

Tz. Todorov a stabilit, în „Categoriile narațiunii literare” (1966), două componente ale narațiunii privite ca poveste/istorie: logica acțiunilor și raporturile dintre personaje. Inițiatorul a fost V. Propp, care în „Morfologia basmului” (1928) a inventariat principalele situații tipice, numite de el „funcții” (39 la număr) ale basmului. C. Bremond vedea structura povestirii ca pe o suită de *micronarațiuni*, spre exemplu: proiectul, pretenția, contractul, pericolul, înșelătoria. Mai ușor pot fi studiate în cazul narațiunilor compuse după „rețetă”, de tipul mitului, basmului

(„Povestea lui Harap-Alb” de I. Creangă cu unele tangențe cu „Povestea lui Aliman” în varianta lui Gr. Botezatu etc.), literatură de consum. În ceea ce privește relațiile dintre personaje, ar exista trei tipuri fundamentale: dorință (exprimată prin predicatul a iubi/a urî), comunicare (a se confesa/a divulga un secret), participare (a ajuta/a se opune) [86].

Urmând conceptul lui G. Prince, W. Wolf evidențiază nu doar prezența sau absența narativității, ci gradul de prezență a acesteia în opera de artă. El revede conceptul tradițional de narativ, completându-l cu conceptul flexibil al mijlocului de exprimare (medium) și integrând opiniile mijloacelor de exprimare (media), într-o descriere sistemică a narațiunilor. Începutul graficii de carte basarabene din perioada modernă are rădăcini în arta stilului Art Nouveau și în creația artiștilor asociației „Lumea Artelor” (*Мир Искусства*). Majoritatea reprezentanților „Lumii Artelor” au lucrat în diverse domenii, dar anume în grafica de carte au lăsat o moștenire valoroasă. În acele timpuri exista opinia că dintre toate artele, prezentarea artistică și decorurile din carte pot fi considerate cele mai contemporane [51, p.7]. Această sintagmă demonstrează interesul pentru carte și atitudinea pentru grafică ca mijloc de înfrumusețare a acesteia. Artiștii plastici din „Lumea Artelor” se orientau spre carte „împodobită”, înfrumusețată iscusit și elegant. Principiul eclectic al perioadei precedente era negat. Cei mai buni desenatori din Rusia M. Dobujinski, A. Benua, K. Somov, E. Lansere aveau tendința să renască cultura înaltă a cărților din secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea. Astfel se atrăgea mai multă atenție stilului ornamental și caracterelor de litere inițiale decât desenelor. Iar în ilustrații narativitatea grafică era construită în așa fel să captiveze și să introducă cititorul în acțiunea și subiectul cărții, să fie reconstituită atmosfera timpului și stilul epocii reflectate.

Urmând principiile artei clasice, maeștrii utilizau pentru foile de titlu și coperti ornamente elegante vechi, frumos copiate, iar în crearea acestor cărți adesea erau utilizate caractere originale vechi. Aceste cărți tot mai des erau tipărite pe hârtie densă de tip vergé, mată, gălbuie, ce imita exemplare vechi de hârtie executată manual. Pe frontispicii și viniete se renăștea tradiția compozițiilor alegorice și decorative, cu motive antice. În ilustrații artiștii din „Lumea artelor” evitau desenul greoi, volumetric cu lumini și umbre (clarobscur), ce în opinia lor distrugea suprafața foii, care vizual nu se afla în armonie stilistică cu caracterele. Ei preferau să opereze cu linia plastică, de contur sau pete plate de siluete. Asemenea caracteristici le observăm și în foile de titlu pentru „Odiseea” de Homer create de graficianul basarabean P. Șilingovski în 1934, în tehnica xilogravurii. Între anii 1978-1980, D. Peicev a creat o viziune modernă a subiectelor homerice, acordând imaginilor spațialitatea și finețea liniară.

În **subcapitolul 2.2.** referitor la abordarea noțiunii de simbol în teoria artei moderne se oferă în formă de citate ideile savanților din diverse perioade istorice, formulând și completând definițiile și structurile teoretice de clasificare. Necesitatea unei cercetări de sinteză consacrată aspectelor tratării simbolului în arta graficii de carte este majoră deoarece că până în prezent istoriografia națională și cea străină nu cunoaște lucrări ce ar aborda o astfel de problemă științifică. În lucrare am recurs la studierea variatelor tratări ale simbolului pentru a stabili aspectele teoretice ale problemei, am atras atenția la unele tendințe, tangențe științifico-istorice, stilistice etc., ca în continuare să trecem la prezentarea unor clasificări ale simbolurilor în arta graficii de carte moldovenească. Lucrarea respectivă va fi ca un început al unei investigații de lungă durată.

Grafica de carte este menită să ilustreze textele. Iar literatura este legată de arta cuvântului și limba unei etnii ce se dezvoltă în sistemul de semne care adesea sunt tratate

aproape de simbol, ce găsesc dezvoltare și în studii științifice consacrate problemelor comunicării [46, 47] în filosofie și artă. Unele cercetări au aspecte interdisciplinare [65], altele sunt consacrate metodologiei creării unei cărți. Deocamdată, cunoaștem doar o singură lucrare a autorului român ce a abordat tema ilustrației, narațiunii și simbolului la nivel de considerații generale [84], dar a mai apărut și o lucrare teoretică a M. Sleahțișchi, utilă în practica analitică a problemelor narative [35]. Iu. Gherciuk în lucrarea sa despre structura artistică a cărții, în capitolul despre interpretarea artistică a textului vorbește despre imaginea simbolică a conținutului ideatic: emblemă, alegorie, metaforă [52], cât și despre baza individuală a cărții și sinteza artelor.

În arta plastică imaginea artistică reprezintă forma „materială” a unui simbol sau, mai bine zis, forma simbolică. Cu cât simbolul este mai aproape în timp de experiența trăită, cu atât mai clar și exact este sensul. Filosoful poststructuralist și semiotician francez R. Barthes menționa că simbolul reprezintă „multitudinea de sensuri” [44], nu o imagine (aceasta afirma și savantul rus al simbolismului în artă V. Ivanov, precum și mai mulți semioticieni de referință). O. Podobedova scria că pentru ilustrațiile vechi erau caracteristice reflectarea întregului pe bucăți, a unui copac în loc de pădure [71, p. 16], a unui turn în loc de oraș etc. Acest laconism era specific mai multor perioade.

Simbolul cu caracter sacru (M. Eliade) a existat în reprezentările plastice din perioada preistorică și a continuat în diverse stiluri istorice. Până în prezent, noțiunea de simbol în artă și literatură este considerată contradictorie, adesea utilizată cu sensul apropiat de noțiunile „semn”, „hieroglifă”, „caracter de literă”, „semantică”, „semiotică” (R. Barthes), „alegorie”, „emblemă”, „personificare”, „tip”, „prototip”, „arhetip” (C. G. Jung), „mit”, „arhaism” etc. Simbolurile sunt prezente în matematică și în alte științe, ele fac parte din procesele cognitive și comunicative.

Semiotica este o știință care studiază structura și funcționarea sistemelor de semne. Printre clasicii semioticii astăzi se consideră Ch. S. Peirce și Ch. W. Morris, F. de Saussure, L. Hjelmslev, R. O. Jakobson, J. von Üxküll, E. Cassirer, K. Bühler, R. Barthes, T. Sebeok, U. Eco, Ju. M. Lotman etc. Cele mai noi sarcini ale cunoașterii științifice din practica socială le rezolvă pragmatica, derivată din semiotica lui Ch. S. Peirce, Ch. W. Morris și R. Carnap [7, 39, 40] și cristalizată în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea în lucrările filosofilor din sfera lingvistică [78]. Către sfârșitul secolului al XX-lea noțiunile de „semiotică” și „semiotic” treptat s-au evidențiat și au înlocuit noțiunile precum „sisteme de semne” sau „poetica structurală”. Actualmente semiotica ocupă stabil locul ei printre științele fundamentale. Există semiotica literaturii, semiotica artelor și arhitecturii etc.

Analiza semiotică a deschis noi perspective în analiza artei ca formă de comunicare prin redescoperirea importanței limbajului artistic și a specificității lui în raport cu alte limbaje.

Din punctul nostru de vedere clasificarea istoricului de artă Gh. Wagner propusă pentru tipurile iconografice ortodoxe pe criterii de gen, adaptate din punct de vedere metodologic modelelor deja existente în istoria literaturii slavone și ruse vechi, poate fi adaptată realităților existente și în alte țări ale lumii postbizantine, inclusiv celor din țările române. Am considerat că această clasificare poate fi văzută sub racursul artei grafice medievale (caligrafiei, miniaturii), și poate servi ca model de analiză a artei grafice contemporane.

După modelul respectiv, imaginea ortodoxă medievală poate fi divizată în patru mari clase de genuri (simbolic-dogmatice, narative, reprezentative și decorative) care, la rândul lor, sunt ramificate în genuri și subgenuri mai concrete [8, p. 100-112].

În arta graficii de carte aceste genuri pot fi intersectate în altă formă, să se schimbe cu locurile după clasa categorială, deci să treacă de la genul adaptat pentru cel decorativ sau reprezentativ și să facă parte din cele simbolice. Genurile simbolice ale artei cărților medievale, dar și ale celei moderne (în funcție de caz) pot cuprinde: genul simbolico-dogmatic religios (ce ar cuprinde ilustrarea cărților religioase după anumite principii de canon) și atributiv (simbolurile evangheliștilor, ierarhiile cerești etc.); genul simbolico-filosofic sau simbolico-mitologic; genul cosmogonic; genul alegorico-genealogic; genul encomiastic (majoritatea compozițiilor cu caracter laudativ) care poate fi combinat cu genul innografic; genul innografic; genul latreutic-intercesional („Deisis” în diverse variante, „Trimorfon”, „Marea Deisis”, „Deisis Anghelic”, „Sofia Înțelepciunea Divină”, alte imagini de arborare); genul lirico-simbolic (prezent mai degrabă în arta modernă și contemporană) [8].

La toate genurile considerate de Wagner decorative pentru arta medievală aș mai adăuga cele simbolice: genul frizelor decorative; genul zoomorf (care include și genul teratologic); genul fitomorf (care ar include și diverse tipuri de ornamentație florală, dendromorfă etc.); genul heraldic și alte genuri cu caracter decorativ.

Atribuim genurile sus-remarcate celor simbolice fiindcă, în forma lor auxiliară sau pur decorativă, acestea servesc întru completarea cadrului simbolic sau chiar, în unele cazuri, îl înlocuiesc pe acesta în lipsa altor imagini narativiste sau simboliste. Astfel, genul portretului, peisajului și al naturii statice este compatibil și cu simbolul, și cu narativul.

Aceste genuri pot fi utile în cadrul analizei morfologice a conținutului ideatic al imaginilor. Deci se încadrează în forma lor tematică. Un registru bogat de imagini și relatări pe tema artei cărții medievale românești aparține A. Andreescu [2].

Un aspect de analiză ține de figura desnudă ce poate servi tuturor sferelor de analiză științifică: stilistică, compozițională, tematică, de gen.

O problematică recursă logic din toate acestea a fost legată de artă, științe și teorii ale comunicării [5]. Alături de toate clasificările studiate, aceasta completează aria nemărginită a subiectelor simbolice printr-un concept cu aspect magic accentuat.

Structuri teoretice din sfera lingvisticii, care pot fi corelate și mai aproape cu arta graficii de carte sau chiar au o logică foarte apropiată de imaginea artistică literară, sunt următoarele: simbolul și semnul (care includ și stilizarea în cadrul imaginii a unei opere de artă a cărții); simbolul și imaginea (se referă la cărțile de orice tip, inclusiv cu caracter narativ); simbolul și metafora; simbolul și arhetipul (utilizarea prototipurilor mai vechi sau celor de referință, miniatura antică și medievală); simbolul și alegoria; simbolul și emblema; simbolul și parabola; simbolul și hiperbola (sau grotescul în ilustrarea cărților de literatură universală). În acest context, determinăm felul cum se manifestau și se manifestă aceste legături în arta graficii de carte moldovenească. Fiindcă, deocamdată în mare parte, le putem constata doar într-o totalitate, fără o limitare și separare voită. Mai ales dacă analizăm primele două subcategorii, pot include celelalte șase rămase ce se vor referi în formă generală la exemplele tematice sau de gen, analizate mai sus.

În acest context adăugăm: simbolul și liricul (ce poate fi denumit simbolul liric sau lirico-poetic); simbolul și poeticul; simbolul și epicul (din povești, balade și mituri); simbolul și dramaticul. Pentru arta grafică ar fi specific: 1) simbolismul realist și toate stilurile ce au aderat la arta realistă; 2) simbolismul modern sau legat de stilurile moderniste în arta grafică.

Pentru perioada modernă și contemporană fenomenele modernismului, simbolismului european și celui rus, postmodernismului european au determinat impactul și contextul evoluției legităților generale și forțelor motrice ale culturii universale. Simbolismul a servit sintezei formelor culturale, tradițiilor și experiențelor artistice, concepțiilor mitologizării legate de schimbările în conștiința umană. Deși, în perioada sovietică, grafica de carte a reușit să evite unele dogme ale realismului socialist, pe care alte genuri nu erau în stare să le ocolească, totuși, constatăm că ea mereu a reflectat tendințele și spiritul timpului în care a fost creată. În creația a E. Ivanovsky, a lui T. Kiriacoff, B. Nesvedov ș.a. vom observa atât elemente stilistice moderniste, cât și clasiciste.

Aspecte constructiviste specifice creației artiștilor cercului lui V. Lebedev (E. Cearușin, V. Kudrov, A. Goncharov ș.a.) și asociației „OSTa”, vor pătrunde în arta graficii de carte moldovenească prin creația lui A. Sveatcenko, M. Bacinschi, A. Țurcanu, dar și în unele lucrări ale artistei E. Ivanovsky și T. Kiriacoff. Pentru arta grafică rusă, ilustrațiile fine, picturale ale cercului lui Lebedev, prin linii vii ale desenului liber vin în locul suprafețelor facturate geometrice, aducând lirism și căldură. Asemenea tendințe se vor face vizibile în grafica de carte moldovenească și după anii 1960 (I. Cârmu, Gh. Vrabie, A. Antoseac, E. Childescu, L. Sainciuc, V. Zmeev, A. Colîbneac, N. Danilenco, A. Macovei, V. Zbulica-Diordiev ș.a.). Însă ilustrațiile lui I. Bogdesco, I. Cârmu [58], E. Childescu, G. Vrabie, A. Antoseac denotă unele elemente constructiviste în funcție de subiectul literar abordat și etapa de creație. Creația acestor autori poate fi analizată și din perspectiva analizei simbolurilor entice sau etno-folclorice etc. Liniile structuralist-constructiviste cu tentă de suprareal sunt manifestate în grafica de carte a lui I. Severin.

Vom remarca că în evoluția simbolului pot fi evidențiate trei stadii de bază: 1) înțelegerea (acei care n-au trăit experiența „inițială” au posibilitatea să se apropie de acesta datorită explicației celor care păstrează vechea înțelepciune și importantă este „permanența” păstrătorilor, deci cunoștințele se transmit de la dascăl la ucenic, ulterior ultimul devine dascăl ș.a.m.d.); 2) *interpretarea*, apare atunci când este încălcată „permanența”, apar profanările etc.; 3) *uitarea*: simbolul moare, păstrând doar valoarea arheologică, etnografică, transformându-se dintr-o esență obiectivă în „articol enciclopedic” [60, 41]. Totodată, simbolurile adesea renasc, însă într-o calitate relativ nouă, pierzând toate corelațiile cu „prototipurile” lor.

În **Concluzii la Capitolul 2** se accentuează că narațiunea și simbolul sunt caracteristice artelor plastice din toate epocile și culturile existente, pornind cu arta preistorică. Simbolismul a fost unul dintre curente în literatură și artă de la hotarul secolelor XIX-XX. În perioada sovietică, majoritatea criticilor de referință au scos acest termen din uz, deoarece corespundea ideilor formaliste, contradictorii realismului socialist. Noțiunile de conținut și formă, în anumit sens, au înlocuit cele de narațiune și simbol. Către finele secolului al XX-lea, s-a acordat atenție narațiunii și simbolului, ca fenomene culturale, acestea fiind studiate prin prisma diverselor aspecte științifice și artistice. În 1990 apare volumul „Cartea ca obiect artistic” (*Книга как художественный предмет. Часть вторая. Формат. Цвет. Конструкция. Композиция*), „Cartea ca obiect artistic. Partea a doua. Format. Culoare. Construcție. Compoziție”, în care un loc deosebit i se atribuie imaginii coloristice a cărții, culorilor metaforice ale imaginilor literare, semioticii culorii și expresivității coloristice în prezentarea cărților [42].

Deși în perioada sovietică grafica de carte a reușit să evite unele dogme ale realismului socialist, pe care alte genuri nu erau în stare să le ocolească, totuși, constatăm că ea mereu a reflectat tendințele și spiritul timpului în care a fost creată. Astfel, în creația graficienilor noștri ca E. Ivanovsky, T. Kiriacoff, B. Nesvedov ș.a. vom observa atât elemente moderniste, cât și clasiciste. În continuare vedem prezența elementelor constructiviste, o influență deosebită a artiștilor din cercul lui V. Lebedev (E. Cearușin, V. Kudrov ș.a.) și asociației „OSTa”, deși majoritatea dintre ei n-au făcut grafică de carte, cu excepția lui A. Goncearov (elevul lui Favorski). Ilustrațiile fine, picturale ale artiștilor din cercul lui Lebedev, prin linii vii ale desenului liber vin în locul suprafețelor facturate geometric, aducând lirism și căldură. Asemenea tendințe se vor face vizibile în grafica de carte moldovenească și după anii 1960 (I. Cârnu, G. Vrabie, A. Antoseac ș.a.).

Având în vedere cele expuse, considerăm că prezența caracteristicilor și a trăsăturilor specifice vieții cotidiene din cadrul diferitor stiluri și epoci istorice poate marca caracterul narativ al unor opere de artă plastică, inclusiv și ilustrațiilor de grafică de carte. Precum au remarcat mai mulți istorici ai artelor plastice, operele etapelor de început ale perioadelor istorice adesea au și unele elemente narativizate, reflectând ideologia timpului în care au fost create. În ceea ce se referă la receptarea unei opere de artă, schemele și graficele de reflectare ale teoriilor pot fi analizate și în plan simbolic; aici se înscriu ierarhiile lui Ch. S. Pierce și piramida spirituală a lui Kandinsky [21, p. 43-45], cea de analiză a actului de receptare cu elementele semiozei ale lui F. de Saussure are la bază un triunghi de piramidă văzută din față sau una de M. Bense [18, p. 127-132], unul dintre promotorii de frunte al esteticii informaționale, care ar putea avea unele tangențe simbolice cu reprezentările din domeniul artei cărțior medievale, Trinitatea Tatălui, Fiului și al Sfântului Duh și piramida ierarhică a relațiilor dintre aceștia utilizate într-o miniatură veche, ne demonstrează că piramida ca simbol poate uni conceptele culturale, artistice și științifice în același timp. Cea mai aproape de tratarea estetică actuală este concepția lui M. Bense, care pare a fi înscrisă într-o piramidă răsturnată. În schema respectivă, prin canalul de comunicare se face o legătură între codificarea emițătorului și decodificarea receptorului. Vârful formei triunghiulare este repertoriul comun – locul de intersectare a repertoriului estetic al emițătorului cu repertoriul estetic al receptorului. Există cazuri când opera este înțeleasă în totalitate, mai puțin și deloc, sau chiar radical diferit de ceea ce și-a propus autorul, depinde de inteligența ambelor categorii.

În concluzie, vom determina câteva aspecte demne de cercetat. Primul este consacrat simbolurilor răsturnate sau în stare de dispariție, fiindcă marchează etape de cotitură în istoria artelor unei culturi. Alt aspect va determina structura închisă, individualistă a simbolurilor și interpretărilor, specifică prezentului. Grafica de carte autohtonă la o etapă sau alta, cu certitudine, poate servi acestor decodificări.

Capitolul 3. „Realismul socialist și grafica de carte din RSS Moldovenească anii 1940-1953. Analiza structurilor narrative și simbolice în contextul evoluției valorilor artistice”, conține date despre evoluția artei grafice de carte în Moldova (1940-1953): despre primii graficieni încadrați în aceste procese: B. Nesvedov, L. Grigorașenco, I. Bogdesco ș.a. Sunt ilustrate legăturile cu arta Federației Ruse și altor republici sovietice din această perioadă (subcapitolul 3.). În subcapitolul 3.3. este remarcat caracterul descriptiv și ilustrativ al operelor de grafică de carte din acest interval de timp cu propunerea unor variante posibile de clasificare tipologică.

Procesul de trecere la realismul socialist, arta anilor 1940, inclusiv cea grafică, s-a caracterizat prin documentalism și ilustrativism în diverse abordări tematice ale vieții cotidiene. Totuși, grafica sovietică moldovenească a fost apreciată drept restanțieră la capitolul progres: „...graficienii noștri au o evoluție mai lentă decât pictorii noștri, sculptorii și artiștii aplicaționiști” [1, f. 41].

Studiind materiale documentare, am elaborat o grilă bazată pe trei categorii de analiză a aspectelor narative și simbolice în grafica de carte moldovenească postbelică: 1) în funcție de genuri și subiecte literare, 2) în funcție de genul utilizat în grafica de șevalet (portret, peisaj, natură statică, compoziție de gen, compoziție decorativă, decoruri sau ornamente), 3) în funcție de tehnica grafică, principiile compoziționale, procedeele și mijloacele de expresie proprii fiecărui autor în parte. În cadrul unei opere literare sau grafice, toate acestea intră în corelații și interferențe. Astfel, în cadrul studierii lucrărilor unuia și aceluiași grafician avem posibilitate să distingem la care genuri și subiecte literare el a atras mai multă atenție sau în ce gen literar a reușit să creeze valori artistice deosebite.

Ca exemplu de încadrare în toate categoriile enunțate poate servi creația lui E. Merega, specializat în grafica de carte. Dacă în primele sale lucrări este atestată o aderare la principiile de stilizare, către începuturile perioadei sovietice se vor pronunța elementele specifice pentru maniera realistă. Așadar, poveștile, povestirile și romanele, ilustrate de acest artist, reflectă diversitatea principiilor încadrate în tratările problematicii legate de compozițiile de gen din cadrul mai multor ilustrații, iar portretul, peisajul și interiorul din ilustrațiile sale accentuează aspectele narațiunii, reflectând faptele descrise în texte. Portretul mai ales a servit artistului în abordarea elementelor de simbol. Aici în cadrul expresiei realiste vedem că poziția figurii, gestul și mimica accentuate de Evgheni Merega în ilustrațiile „Iudușka face socoteli” sau „Revenirea lui Stiopka-prostopletul în satul natal” în „Gospoda Golovlevi” („Domnii Golovleov”) de M. E. Saltîkov-Șcedrin țin de elementul simbolic din cadrul unei maniere realist-narative de abordare a imaginii artistice. Referindu-ne la cea de-a doua categorie: în funcție de genul utilizat în grafica de șevalet (portret, peisaj, natură statică, compoziție de gen, compoziție decorativă, decoruri sau ornamente). Cele două imagini la „Mala Fadetta” sunt păstrate în colecțiile Muzeului Național de Artă al Moldovei (coperta și foaia de titlu, care în listele muzeului este denumită ca varianta de copertă). Ambele lucrări sunt redată cromatic și stilizat. Însă, în scena de gen gradul narațiunii este mai pronunțat decât în cea cu portretul, adus până la laconismul monumental. Portretul eroinei principale a romanului, prin apropierea de valorile eterne, reflectă stilistica și maniera simbolică a mesajului artistic. Simbolul fiind tratat alături de noțiunile paradigmă sau etern, precum în mai multe concepții teoretice.

Critica timpului menționa că graficienii primului deceniu postbelic aveau un arsenal modest de cunoștințe și chiar măiestrie necesare acestui gen de activitate plastică, adesea transformau imagini literare în cele vizuale într-un mod timid și direct. Chipurile personajelor, lumea lor spirituală uneori cedau locul descrierii trăsăturilor exterioare și a faptelor acestora, iar adevărul artistic – caracterului documentalist al ilustrațiilor [55, p. 6-7]. Dar și cerințele ideologice promovau operarea cu elementul narativ. Au fost citate ideile lui M. Gorki, conform cărora compoziția fiecărei ilustrații trebuia să corespundă întocmai caracterului operei date, artiștii urmând să analizeze profund opera literară, dar și să cunoască în mod detaliat epoca, aspectele caracteristice ale vieții sociale dintr-un anumit moment istoric, să știe a evidenția

esența operei literare, a găsi procedeul de ilustrare cuvenit, accesibil maselor largi de cititori [72, p. 13].

Graficienii moldoveni au utilizat în creația lor imagini sau elemente de peisaj rustic, motive păstorești, câmpenești etc. Fiecare autor a încercat să imprime acestor subiecte scene sau motive diverse, conotații lirice, epice, poetice, patriotice, patetice etc. Astfel, printre ilustrațiile create în anii 1950 de L. Grigorașenco la cărțile lui P. Cruceniuc, L. Deleanu, A. Donici, vedem imagini cu conținut pastoral.

Cele două imagini, un frontispiciu și vinieta, ce reprezintă ciobănașul cântând din fluier și stând în preajma oilor, realizate de L. Grigorașenco pentru a ilustra poezia „Ciobănașul” din cartea „Fiii noștri” de P. Cruceniuc sunt create în forma unor crochiuri rapide. Figura ciobănașului șezând relaxat pe pământ din prima imagine exprimă precis începutul poeziei, iar cea de-a doua, în care figura este redată încordat, stând în picioare cu spatele drept, reflectă finalul poeziei, în care răsună și o notă tipică pentru patosul sovietic, accentuând în mod narativ starea ideatico-emoțională a textului prezentat în cadrul operei literare.

Prin calități artistice inconfundabile sunt remarcate cele 30 de ilustrații ale lui L. Grigorașenco la fabulele scriitorului A. Donici. Aceste ilustrații, vii și pline de caracter, denotă cunoașterea artistului a lumii animale [62, p. 108], dar și o muncă, de mult timp petrecut la studii din natură. Aici atestăm cu totul alte conotații de simbol umoristic, în care poziția unor animale face trimitere la pozițiile similare și mișcărilor specifice figurii umane. Motive pastorale se regăsesc și în ilustrațiile lui L. Grigorașenco la povești: „Povestea lui Stan Pășitul”, „Alistar Făt-Frumos” (ilustrații color și în alb-negru) etc. Toate imaginile sunt prețioase prin elaborarea artistică maiestuoasă a compozițiilor figurative cu scene de gen în reprezentare fermă, realistă prin stilistică. Plastica figurativă precizează aspectul psihologic și semantic al ilustrațiilor graficianului, accentuând atât părțile narrative, cât și cele simbolice din cadrul fiecărei imagini.

Concluzii la Capitolul 3. În perioada anilor 1940-1950, în arta grafică sovietică formele desenului tonal cu acuarelă neagră și cărbune, prin care se executau majoritatea desenelor tematice lucrate în serie nu mai satisfăceau consumatorii artelor. În locul lor apăreau mai mari după dimensiuni gvașele color și acuarelele, care alcătuiau seriile grafice, ce atrăgeau atenția publicului. Astfel, se va pregăti și un teren pentru apariția unor tendințe, materiale și tehnici noi în arta graficii de carte. Va fi mai des abordată gravura și un gen al acesteia, stampa.

Principiile proprii operelor de șevalet, aspectele tehnice și stilistice, având în vedere condiția ideologică, au găsit reflecții simbolice și narrative în creația maeștrilor graficii moldovenești: E. Merega, I. Averbuh, I. Bogdesco, L. Grigorașenco, etc. Corelația cantitativă sau valorică a acestora oferă posibilitatea „măsurării” sau analizei prevalării narațiunii și simbolului chiar în cadrul prezentării grafice a uneia și aceleiași opere literare. Ținând cont de cele observate, propunem soluția clasificării operelor artiștilor, care au activat în cadrul unui oarecare segment de timp, după subiecte și genuri literare identice sau analiza aceluiași subiect prezent în creația diferitor autori din diverse etape istorice și comparația preferințelor tehnice, tendințelor stilistice, compoziționale, procedeele artistice abordate etc.

În contextul studiului documentar-istoric în analiza operelor primului deceniu, ultima soluție, deocamdată pare mai dificilă, iar prima mai eficientă, considerând că în cadrul analizei generale a operelor unei epoci studiate în ansamblu, ambele categorisiri de criterii vor aduce rezultate benefice și vor îmbogăți structurile analitice ale investigațiilor din domeniu.

În **Capitolul 4** „Ilustrațiile și designul poligrafic, perioada 1953-1970”, subcapitolul 4. cuprinde anii 1953-1960 cu tot specificul lor, relevat din analiza creației măștrilor ce au activat în această perioadă. Anii 1953-1960 au intrat în istoria graficii de carte naționale ca o etapă marcată de creșterea nivelului profesional. Arta cărții moldovenești sovietice din anii 1950-1960 se caracterizează prin tendința de a desăvârși unitatea organică a elementelor cărții [31, p. 75]. Mai pronunțat se va evidenția tendința școlii naționale moldovenești de a valorifica mai mult specificul etnic. În acea perioadă, procesele spirituale au coincis cu lărgirea sferelor de cunoaștere. Dată fiind promovarea inovațiilor, în cadrul procesului editorial, elementele narative și documentalistice s-au îmbogățit cu forme noi convenționale de tratare a imaginilor artistice. După anul 1953, în arta graficii de carte moldovenească sovietică, pe lângă măștrii consacrați, au început să activeze tinerii pe atunci I. Vieru, B. Brânzei, I. Averbuh, G. Zîkov, V. Țehmister, F. Hămuraru, N. Makarenko ș.a.

Dacă în anii 1940 – începutul anilor 1950 în operele pictorilor și graficienilor accentul de bază se punea pe sfera exprimării lirico-eroice a idealului sovietic, în anii 1950-'60 în arta grafică se va pronunța anume latura de cunoaștere, care până atunci era pe al doilea plan. Începând cu anii 1950, creația graficienilor este pătrunsă de tendința de asimilare a tradițiilor naționale, cu o încercare de a le conferi un conținut nou, socialist. Subiectele textelor literare erau tratate în mod diferit: preluate din eposul național sau din folclor, bazate pe căutările unui tipaj caracteristic generalizat, cu aspecte narative directe sau indirecte, provenite din simbol.

B. Nesvedov, L. Grigorașenco și I. Bogdesco se disting mai cu seamă prin valorificarea metodei artistice de lucru cu tipajele și imaginile ce sugerează diverse forme ale stărilor de suspans. Or, reflectarea artistică a trăirilor sufletești implică idei ce se alătură celor paradigmatică sau chiar se înscriu printre acestea datorită relației cu simbolul. Dacă până în anii 1950, în tratarea textelor nu întâlnim elemente de percepere directă a simbolului, alegoriei sau metaforei, atunci putem afirma că anume ilustrațiile cărților cu povești, cu un conținut epic sau istoric au adus transformările spre un limbaj plastic convențional, auster sau decorativ, izvorât din arta populară și simbolul etnic. Astfel, sunt cazuri când una și aceeași carte conține ilustrații separate, de ordin narativ și de cel simbolic, sau aceste elemente sunt combinate în cadrul uneia și aceleiași ilustrații: când un detaliu sau mai multe din imaginea plastică sugerează nuanțe de amploare semantică a conținutului textual spre unul etern sau trăit de mai mulți și prin aceasta devenit simbolic. În astfel de cazuri, tematica istorică sau spiritul epocii anumite atinge conotații indirecte de simbol. În cadrul operelor de artă plastică naționale și ilustrațiilor acest aspect simbolic-narativ adesea este accentuat prin peisajul rustic de epocă.

În capitol se propune o relatare a cărților apărute și despre mijloacele artistice de soluționare grafică ale acestora. Perioada 1960-1970 include ilustrațiile și designul poligrafic din perspectivă istorică, nume de autori, tehnici și materiale de execuție.

Cu referire la căutările paradigmei naționale în arta graficii de carte moldovenești (1960-1970), se relevă specificul național în diverse forme de tratare în creația măștrilor de referință: I. Bogdesco, L. Grigorașenco, I. Vieru, F. Hămuraru, G. Vrabie, I. Cârmu, A. Colîbneac ș.a. Se realizează portretele de creație a lui I. Cârmu, lui G. Vrabie, F. Hămuraru, A. Colîbneac, A. Antoseac, A. Evtușenco etc.

Ca rezultat al celor expuse, se constată apariția mai multor exemple de formare a imaginilor artistice, ce demonstrează diversificarea atât a surselor de inspirație, cât și a principiilor formal-stilistice de la realist până la plat și geometrizat.

Pentru anii 1960 sunt caracteristice schimbările în domeniul percepției artistice a lumii înconjurătoare. Dacă pentru unii artiști a fost importantă atmosfera colectivă de „casă-oraș”, în arta de la hotarul anilor 1950-’60 pozițiile privind „casă” și „oraș” se deosebesc tot mai mult. Orașul se percepea ca o stihie impetuoasă, uneori apăsătoare pentru om, casa – sferă individuală, care îl lasă pe om singur cu el și cu tot ce-l înconjoară. Rolul dominant al stampelor în domeniul graficii a fost atât de totalitar (universal), încât uneori și desenul căpăta forme de stampă. Artiștii care activau în genul acuarelelor, un asemenea caracter de stampă nu evidențiau în cadrul imitării tehnicii de stampă, ci în cadrul alegerii motivelor din natură, ca și cum conturate și tăiate.

În acea perioadă studiile superioare în domeniul graficii de carte deja le aveau I. Bogdesco, L. Beleaev, B. Brânzei, G. Vrabie, A. Colîbneac, I. Cârmu, P. Mudrac, L. Nikitin și A. Sveatcenko. În afara graficii de carte, aproape toți dintre acești artiști practicau și grafica de șevalet. Strict în domeniul poligrafic au fost specializați: B. Brânzei și I. Cârmu (Institutul Poligrafic din Moscova [19]), L. Nikitin și A. Sveatcenko (Institutul Poligrafic „I. Fiodorov” din Lvov). I. Averbuh, I. Vieru, A. Hmelnițki, A. Ștarkman, D. Ianiuk au absolvit Școala de Arte Plastice din Chișinău.

Afirmării paradigmei naționale în arta graficii de carte moldovenească din anii 1970 au servit ilustrațiile semnate de I. Vieru, G. Vrabie, I. Cârmu, D. Trifan etc.

În **Concluzii la capitolul 4** se propune o grilă legată de semnificația și sensul „direct” sau „indirect” al narațiunii și simbolului din cadrul operelor din domeniul graficii de carte autohtone din perioada anilor 1953-1960. Evidențiem două categorii: 1) aspecte narative cu sens direct sau indirect; 2) aspecte simbolice de aceeași natură. Unificatoare arată, deocamdată, linia formal-stilistică ce indică direcția spre narativ sau simbolic. Observăm că forma plastică poate accentua relevarea concretizată sau metaforică a subiectului ilustrat. Aceasta fiind direcționată de gradul de receptare a conținutului din cadrul narației și de capacitatea de a-l exprima artistic. Dar și în cazurile studierii demersurilor plastice legate de modalitățile de exprimare directă și indirectă mai trebuie să luăm în considerare că totuși nu fiecare realizare din ambele categorii poate crea impresii pozitive la un spectator cultivat în domeniu. Măiestria autorului poate rezolva această dilemă într-un mod cel mai convingător.

În arta plastică de la sfârșitul anilor 1960 și din anii 1970 se cristalizează anumite orientări noi de ordin artistic, pe care nu le identificăm în arta anilor ’40-’50 ai secolului XX. O problemă controversată, care ulterior a condus la numeroase discuții, a constituit valorificarea și dezvoltarea tradițiilor artistice naționale, stilurile decorativ și auster.

O nuanță caracteristică specifică se observă la aplicarea mijloacelor și procedeelelor plastice, prin intermediul cărora autorii reușeau să se înscrie în circuitul valorilor sovietice. În unele lucrări se relevă o tendință spre *înfrumusețarea realității*, excesul și dezintegrarea elementelor compoziționale, a detaliilor. Printre alte particularități ale unor opere din aceeași perioadă se distinge și o anumită modestie, o limitare a mijloacelor de expresie întru favorizarea unor subtilități ale subiectului tematic. Geneza acestor elemente o constituia creația populară.

La hotarul deceniilor al șaselea și al șaptelea, în Moldova, ca și în întreaga URSS, continuă procesul de înnoire a tuturor genurilor de creație. În creația plasticienilor autohtoni un rol important revenea unor mijloace poetice de expresie, precum simbolul, metafora, hiperbola. Mulți artiști plastici tind spre realizarea expresivă a formei, utilizează metode convențional-decorative pentru soluționarea temelor. Perioada vizată se deosebește și prin faptul că principiile monumentale în realizarea conținutului și formei, proprii picturii moderne, care au început să se

dezvolte sub influența arhitecturii noi, bazate pe metodele industriale de construcție, pătrund treptat în multe domenii și genuri de artă plastică.

Simboluri lirice, tragice, dramatice, de comedie, patetice și grotești au format diapazonul estetic, dar și structura intrinsecă a graficii de carte a lui I. Vieru, I. Cârmu, G. Vrabie, D. Trifan etc.

Capitolul 5 „Noi tendințe și valori în arta cărții moldovenești în anii 1970-1990” demarează cu o relatare despre anii 1970-1980, aducându-ne în vizor noi creatori și noi opere ce conțin modalități artistice de abordare a narațiunii (1970-1980), structurate pe principii tehnice, compoziționale și semantice. Artă cărții moldovenești în perioada 1980-1990 este dezvoltată ca subiect în strânsă legătură cu relatarea despre creația graficienilor care au activat în acea perioadă: M. Bacinschi, A. Sveatcenko, G. Huzun, E. Zavgur, V. Zabolica-Diordiev ș.a.

Dacă înainte de începutul anilor 1960 tonurile de negru și alb erau utilizate doar în sensul lor direct, tonal, după anii 1970 „albul” și „negrul” capătă un sens aproape simbolic, indirect. Contrastele tonale au o nouă conotație semantică și artistică. Imaginile stricte, în stilul lui Mitrohin, cedează locul celor ce creează impresia de fluctuație, dinamism și descoperire a atmosferei fantastice a amurgurilor lirice, de contemplare și emoții de diferit gen [66, p. 241].

Pentru RSS Moldovenească deceniul respectiv a fost marcat, în primul rând, prin lansarea în august 1978 a „Primei expoziții republicane a ilustrațiilor de carte” [69]. Lansată la Chișinău, „Prima expoziție republicană a ilustrațiilor de carte” [69] a inclus operele create de treizeci și patru de graficieni. La expoziție, pe lângă maestri consacrați, precum I. Bogdesco, către acea perioadă numit artist al poporului al URSS și membru-corespondent al Academiei de Arte din URSS; I. Vieru, maestru emerit în artă al RSSM, care a prezentat ilustrațiile la „Călin” de M. Eminescu și la povești moldovenești (1977, tuș, guașă); au expus lucrările B. Brânzei, F. Hămuraru, G. Ostapenko, L. Nikitin, V. Țehmister, E. Childescu, G. Vrabie, R. Ghimon, L. Domnin, I. Vatamanița, M. Gherasimov, au participat și artiști mai tineri: G. Bosenko (ex-libris), A. Antoseac, M. Brunea (ilustrațiile la povestea *Петушок золотой гребешок*/ „Cocoș – creastă de aur roș”, 1977, hârtie, guașă), L. Sainciuc, P. și Iu. Pivcenko, S. Gamurari, S. Solonari, V. Zmeev, Iu. Zavațki, V. Kuzmenko (ilustrații la poezii, 1977-1978, acvaforte), D. Cojocar, A. Țurcanu, I. Hmelnițki etc.

Cartea moldovenească s-a afirmat la concursurile unionale anuale „Arta cărții” nu doar grație bazei poligrafico-editoriale, ci și sporirii calității de prezentare grafică și ilustrării edițiilor publicate [43, p. 6]. Literatura social-politică, didactică, de popularizare, beletristică, cărțile pentru copii ofereau graficienilor numeroase posibilități pentru căutări și experimente, întru exprimarea personalității artistice. În prima jumătate a anilor '80 ai secolului al XX-lea editurile din republică au fost menționate cu circa 30 de diplome, inclusiv distincția supremă a Concursului Unional „Arta cărții” – diploma „I. Fiodorov” pentru prezentarea grafică, ilustrarea și execuția poligrafică a romanului „Călătoriile lui Gulliver” de J. Swift acordată lui I. Bogdesco [43, p. 6].

În 1983, lui I. Cârmu i s-a decernat Premiul Uniunii Artiștilor Plastici din URSS. În 1985, artistul a fost distins cu prestigioasa diplomă și premiul „I. Fiodorov” pentru ilustrațiile basmelor românești dintr-o antologie de folclor a popoarelor lumii, editată în zece limbi. Între anii 1970-1989, artistul a primit 75 de diplome la concursuri republicane și internaționale „Arta Cărții” [19].

În anul 1980, la Moscova, a avut loc „Prima expoziție unională a ilustrațiilor de carte” [68], la care au participat și artiștii noștri: I. Bogdesco, G. Vrabie, A. Colîbneac și O. Zemțov. În perioada lunilor mai-iunie 1981, a fost lansată „Cea de-a doua expoziție republicană de grafică de carte” [59]. Mai târziu, a avut loc și a treia expoziție de acest gen. Alte cataloage nu au fost găsite prin arhive.

Concluzii la Capitolul 5

În perioada anilor 1970-1980, ilustrarea operelor literare pentru copii a devenit obiectul separat al preocupărilor artiștilor și una dintre realizările de forță ale graficii de carte moldovenească din acea perioadă. Subordonând materialul plastic tipului de ediție, artiștii experimentau tot mai liber și se bazau pe accentuarea planului emotiv, valorificând prin diverse tehnici partea convențională, simbolică a reflectării conținutului.

În urma cercetărilor efectuate, utilizând cele două principii de analiză a narațiunii și simbolului a operei de grafică de carte (cel compozițional sau formal-stilistic și cel interpretativ), observăm mai amplu legătura între procedeele artistice și aspectul semantic al imaginilor artistice.

Structurarea operelor de grafică de carte moldovenească pe principii tehnice, compoziționale și semantice oferă noi soluții practice de gândire artistică și analitică sau de cercetare. Fiecare dintre principiile nominalizate adesea, însă nu de regulă, poate servi drept factor unificator sau dominant pentru celelalte. Găsim exemple de opere de diferite conotații semantice create în aceeași tehnică sau având același principiu compozițional, observăm aceeași gândire compozițională în cadrul ilustrării operelor de diferite genuri literare, executate în tehnici variate etc. Iar edițiile repetate ale operelor literare permit să nuanțăm tendințele sau preferințele estetice ale artiștilor marcanți din domeniul graficii de carte.

Generalizând cele expuse, constatăm în creația artiștilor remarcați o cultivare a gândirii plastice – de la reflecții concrete spre evocare a generalului; de la analiză la sinteză; de la aprecierea obiectivă a caracterului subiectului și fenomenului la o tratare și interpretare personală, mai subiectivă, spre abordarea mai largă a formelor convenționale – fapte preponderent specifice proceselor dezvoltării artelor plastice moldovenești din perioada nominalizată. În condițiile așa-zisei restructurări, patosul caracteristic operelor create imediat după război, în linii generale, dispare, fiind înlocuit treptat de aspectul emotiv, liric și dramatic. Se mai temperează ulterior și talazurile euforiei de după război. Odată cu distanțarea de evenimentul propriu-zis, a apărut posibilitatea ca autorii mai obiectiv și mai rațional să analizeze subiectul tematic. În lucrările multor artiști s-au făcut resimțite anumite amprente ale sentimentalismului voit (liric și naiv sau auster și rațional).

Către sfârșitul anilor 1980, începutul anilor 1990, în arta grafică moldovenească se observă intensiv căutările de creație a măestrilor în domeniul graficii satirice și afișului publicitar, inclusiv și designului poligrafic.

În **Capitolul 6** „Valori artistice ale graficii de carte moldovenești și procesul editorial în perioada postsovietică. Imaginea artistică și simbol în ilustrațiile de carte prelucrate la calculator” sunt analizate noile probleme apărute în arta graficii de carte după schimbările istorico-culturale în societatea postsovietică, sunt abordate compromisurile și dilema apărute în creația numeroșilor artiști ilustratori de carte din această perioadă, valorificând realizările autorilor care au reușit să parcurgă toate etapele avântului tehnologic în domeniu, precum L. Sainciuc, M. Bacinschi, V. Zmeev. Este accentuată valoarea și aportul intelectual al creației lui

M. Brunea și didactic al cărților ilustrate de E. Leșcu, V. Zabulica-Diordiev și de alți autori, în tehnicile manuale, dar și cele semnate de S. Zamșa și E. Karacențev care după crearea manuală în acuarelă sau alte tehnici proprii autorilor au fost prelucrate la calculator. Separând ideile din cele două subcapitole: 6. „Valori artistice și tendințe de regres în grafica de carte moldovenească după anii 1990” și 6.6. „Procesul editorial și grafica de carte în perioada postsovietică” se observă unele izvoare socio-culturale și economice de apariție și continuare ale unor tendințe de progres și regres în cadrul procesului editorial și de design al cărților din perioada postsovietică.

În perioada postsovietică, comenzile de la începutul anilor 1990 erau puține și artiștii le calificau ca lipsite de interes, ridicole și frauduloase, pe lângă cele de stat din perioada sovietică, modeste, dar sigure în comparație cu ilustrațiile din cărțile apărute la editurile private. Mulți graficieni, ca spre exemplu M. Brunea, trebuiau să se rupă de obiceiul vechi, deja transformat într-un mod de viață, al gândurilor serioase și complexe și să caute noile modalități de a-și aplica talentul. Această perturbare s-a produs chiar atunci când mulți artiști maturizați în cadrul sistemului sovietic au simțit puterile lor creatoare, și-au dat seama că pot face multe și deja au dezvoltat propriile metode artistice.

Unii artiști n-au considerat că trebuie să treacă la noile posibilități tehnice pe care le-a oferit timpul și noile condiții editorial-poligrafice. Astfel, graficiană E. Leșcu [10, p. 143; 25, pp. 88-89] și-a găsit inspirația nu în variatele posibilități tehnice ultramoderne, ea nu a trecut la grafica computerizată sau la alte tehnologii mixte ce marchează progresul tehnic al procesului artistic din prezent. Or, atitudinea ei față de părerea publicului larg și, în special, a cititorului mic are un temei conceptual demn de apreciat. Artista tinde să valorifice grafica de carte executată manual. Într-o epocă pragmatică și calculată, oarecum e straniu să mai descoperim personalități creatoare care pot crea pornind din suflet, care exclud alte substituții și consideră că doar mâna este cea care redă cele mai tainice și subtile adieri ale sufletului uman. Aceste idei, de a nu exclude definitiv lucrul manual, mai persistă în mediul artistic din perioada postsovietică. Deocamdată, cea mai progresistă pare a fi ideea univesalizării, cu alte cuvinte utilizarea la maximum a cunoștințelor și metodelor clasice, manuale, în combinație cu perfecționarea abilităților de lucru cu tehnică și calculatorul, ceea ce au reușit să abordeze artiștii L. Sainciuc, M. Bacinschi, Simion Zamșa, L. Ermurache și A. Ermurache etc.

Dacă în creația lui I. Cârmu, A. Evtușenco, V. Movileanu, M. Brunea, E. Leșcu, L. Cojocari sau cea a lui D. Trifan încă sesizăm predilecția și pledarea pentru executarea manuală a ilustrațiilor de carte, atunci în lucrările lui L. Sainciuc, I. Severin, S. Zamșa și E. Karacențev observăm noi principii tehnologice de realizare a graficii de carte bazate atât pe cunoștințele și tehnicile grafice manuale, cât și pe prelucrarea acestora la calculator sau utilizarea principiilor de combinare a imaginii pictate sau desenate la calculator, adesea combinate cu topirea imaginii, fotografice în structuri create tehnologic avansat ca, spre exemplu, în multe cărți semnate de M. Bacinschi, V. Zmeev etc. Aceste tendințe devin și mai pregnante în creația tinerei generații de graficieni de carte.

Devin mult mai importante condițiile actuale și măsura în care artistul contemporan trebuie să corespundă noilor cerințe ale timpului și cât de favorabile vor fi ele păstrării esteticului cărților editate în viitorul apropiat.

După anul 1990, în Republica Moldova s-au deschis mai multe edituri private, inclusiv miniedituri și minitipografii. Numărul acestora nu a rămas stabil în continuare, mai cu seamă după 2010. Criza economică dictează forme și principii de organizare a domeniului tot mai noi și

mai complexe. Pe lângă câteva edituri de stat ca, spre exemplu „Cartea Moldovei”, „Știința”, „Lumina” de înalt nivel poligrafic un renume și-au căpătat editurile „Prometeu”, „Museum”, „Pontos”, „Hyperion”, „ARC”, „Cartier”, „Litera” și „Prut Internațional”.

Una dintre problemele acute a devenit schimbarea esteticului și, odată cu aceasta, diferențierea gusturilor, abordărilor și atitudinilor față de varietatea existentă. Totodată, în opinia graficianului și directorului artistic de la editura „Știința” I. Severin, nu există (sau nu prea existau) în Republica Moldova adevărați artiști, pictori care ar prezenta cartea ca un obiect de artă. Din păcate, avem puțini meseriași, care ar respecta niște reguli elementare, profesionale în materie de carte.

Se conturează două tendințe de ilustrare a cărților. Prima este orientată spre simplificarea atât a ilustrației, cât și a textului, abordarea minimă a activităților cognitive, tendința spre așa-numitul „primitivism”, cu alte cuvinte la efectuarea conștient incorectă a graficii de carte, ocolind legitățile compoziționale. Altă tendință, diametral opusă celei menționate mai sus, constă în faptul că unele edituri pun accentul pe crearea cărților de înalt nivel profesional artistic, a „cărților-suvenire”, de elită. Aceste două tendințe sunt similare proceselor de formare a celor două pături sociale opuse, de înstăriți și săraci. Totodată, crește numărul cărților și literaturii de tip kitsch, orientate spre cerințele și gusturile publicului neiscusit în domeniu.

Printre lucrările valoroase ale anilor 1992-1999 se remarcă și cele cca 200 de coperti create pentru colecția „Biblioteca Școlarului” a Editurii „Litera”, care a fost creată de către Isai Cârmu, sub influența tendințelor postmoderniste ale artei universale. Un alt exemplu constituie edițiile repetate ale „Albinuței”, semnată de L. Sainciuc. Urmărind acestea și alte cerințe actuale, editurile din Republica Moldova participă la Târguri Internaționale de Carte, diverse expoziții și concursuri [79]. Operele artiștilor noștri în domeniu sunt menționate la aceste evenimente internaționale.

Concluzii la Capitolul 6. Posibilitatea de creare a operelor grafice prin intermediul calculatorului, scăderea treptată a prestigiului graficii de carte în raport cu cel din perioada sovietică și a interesului față de lucrări executate în tehnici „manuale” tradiționale, de asemenea, permit să constatăm apariția unor tendințe de regres în evoluția artei graficii de carte și de șevalet contemporane moldovenești. În Moldova sunt editate cărți ilustrate în perioada sovietică și reeditate în perioada postsovietică în forma prelucrată la calculator. Esteticul acestor cărți nu întotdeauna creează o impresie favorabilă. Însă, toate acestea denotă o altă etapă de dezvoltare și evoluție a genului în raport cu cerințele tehnice ale timpului prezent. Cu precizie putem afirma că valorificarea mai multor aspecte artistice atestate odată cu apariția graficii de carte digitale, a cărților create în format 2 D și 3 D încă va urma. Deocamdată, aceste noi tendințe trezesc mai multe semne de întrebare privind viitorul domeniului artei cărților decât condiții clare pentru aprecierile imaginilor artistice și simbolurilor utilizate de graficieni.

În perioada actuală, analiza categoriilor estetice sau criteriilor care determină calitățile valorice precum sunt aprecierile narațiunii și simbolului în artele vizuale și în arta graficii de carte moldovenească, în special, reprezintă una dintre sarcinile importante și destul de complexe. Și în prezent, colaborarea cu graficienii renumiți în domeniu continuă linia scăderii, ceea ce, în unele cazuri, creează noi oportunități pentru artiști tineri sau cei din afara domeniului. Situația economică dictează multe compromisuri, mai ales pentru editurile mici.

În Capitolul 7 „Analiza edițiilor repetate ca metodă de clasificare tipologică și de cercetare axiologică a ilustrațiilor de grafică de carte moldovenească, perioada 1945-2010” al

tezei se propun variante posibile de clasificare tipologică a ilustrațiilor la abecedare, povești, balade, poezie și creație eminesciană sau din edițiile repetate ale unor cărți în creația aceluiași autor etc.

Abecedarul este cea mai importantă carte care influențează dezvoltarea cognitivă și cea estetică a copiilor. Istoria acestei cărți numără câteva secole, iar preistoria ei poate fi analizată odată cu perioada de apariție a scrisului. Studiarea proceselor de evoluție a principiilor de ilustrare a abecedarului în creația artiștilor moldoveni din perioada sovietică și postsovietică a fost îndelungată. Printre nume notorii de artiști care au ilustrat abecedare se disting: V. Neceaev, L. Grigorașenco, V. Rusu Ciobanu, I. Bogdesco, E. Merega, B. Brânzei, I. Vieru, L. Sainciuc, I. Cârmu, A. Colîbneac, V. Movileanu, A. Guțu-Resteu, V. Țehmister, A. Evtuşenco, V. Zabulica-Diordiev, E. Leșcu, M. Brunea, O. Cojocari, E. Voloșin-Cemortan etc. Studiarea ilustrațiilor pentru abecedare în creația graficienilor de carte moldoveni ne-a oferit prilejul să medităm asupra genezei și evoluției aspectului estetic al acestuia și să distingem valorile artistice în acest domeniu.

Studiind edițiile cărților cu povești, observăm că acestea au o istorie aparte de clasificare și editare în diverse forme și serii editoriale. Pentru a observa anumite legități de evoluție a factorilor de influență ale principiilor de ilustrare a cărților, propunem să evidențiem câteva repere istorice și artistice, utile în continuarea studiilor în domeniu. Ipoteza noastră constă în procedeu suprapunerii principiilor tipologice strict artistice cu cele din teoria literară. Studiul de față urmărește căutarea și verificarea unor posibile soluții de creare a principiilor tipologice de analiză a ilustrațiilor pentru povești.

Clasificări ale poveștilor sau basmelor ne oferă diverse surse istoriografice, precum și internetul. În folclor granițele dintre specii ca și cele dintre tipuri sunt fluctuante cu devieri de sensuri. Fiecare din speciile basmului: *basme legendare*, *basme nuvelistice*, *basme despre dracul cel prost* constituie câte o fereastră, sau chiar o punte către speciile învecinate, având caracteristici ambigue față de basmele fantastice. Mai găsim și evidențierea celor trei tipuri esențiale conform unor manuale pentru clasa a X-a de „Limbă și literatură română” există o tipologie a speciei în conformitate cu care basmele sunt împărțite în trei mari clase: *basme animaliere*, *basme fantastice*, *basme nuvelistice*. Trecerea basmului din zona creației poetice orale antice în zona literaturii s-a complicat, sub aspect tipologic, modelul și aspectul teoretizării inclusiv. Putem distinge, astăzi, *basmul-feerie*, impus de V. Alecsandri prin „Sânziana și Pepelea”, de basmul-novelă, creat de Ion Creangă prin „Soacra cu trei nurori”, de basmul-poem, construit de M. Eminescu prin „Făt-Frumos din lacrimă”, de basmul-parodie, propus de I. L. Caragiale prin „Dă-dămult... Mai dă-dămult”, de basmul-idilă, ilustrat prin „Crăiasa zânelor”, de G. Coșbuc, sau de basmul științifico-fantastic, „Ber-Căciulă”, pe care l-a realizat I. C. Vissarion [85].

O scurtă cercetare inițială poate evidenția câteva forme de editare a unei și aceleiași povești, spre exemplu „Scufița roșie” care poate fi și ca introducere în efectuarea unui studiu de caz referitor la analiza comparativă a ilustrațiilor la această poveste. Observăm această denumire de poveste la Frații Grimm și la Ch. Perrault. În Moldova textul acestei cărți e semnat și de C. Dragomir. E una din poveștile editată de cele mai multiple ori în diferite țări și ilustrată de o mulțime de graficieni. Povestea a fost prezentată în diferite formule plastice de către graficianul L. Sainciuc. Este vorba de cărți separate și antologii. De fiecare dată artistul oferea rezolvări plastice și compoziționale diferite. Una dintre primele variante este rezolvată în formă de

conspect ilustrat, treptat artistul ajunge și la varianta graficii la calculator. Ilustrațiile la „Scufița Roșie” au fost incluse în cărțile semnate de artist. Pentru comparație, varianta de ilustrație pentru abecedar semnată de Lică Sainciuc poate fi analizată alături de cele două pagini învecinate la abecedarul ilustrat monocrom de către L. Kušnirenko pentru editura „Știința” din Chișinău.

Studiind ilustrațiile la povestea „Scufița Roșie”, observăm principiile compoziționale și tehnice absolut diferite, logica sarcinilor putea fi dictată atât de editorii, cât și de preferințele estetice ale artiștilor plastici. În creația lui L. Sainciuc observăm tendința de a căuta formule laconice și precise, bazate pe valorificarea plastică a aspectelor simbolice de tratare a imaginilor artistice. În creația mai multor autori de ilustrații la povestea „Scufița Roșie” se pune accent pe aspect narativ care sugerează idei compoziționale inedite.

Aceleași dificultăți de selectare a principiilor tipologice de analiză a diverselor ediții ale textelor cu același titlu găsim în continuare studiind edițiile repetate ale baladei „Miorița” de V. Alecsandri, ale poveștii „Punguța cu doi bani” de I. Creangă, creația eminesciană etc. Astfel, analizând edițiile repetate putem crea clasificări tipologice ale unui gen sau tip de ediție, precum și să analizăm în ediții repetate creația unui autor de referință ca I. Bogdesco, L. Sainciuc etc.

În **concluzii la capitolul 7** se remarcă posibilitatea de continuare a direcției de cercetare și căutare a noilor structuri de clasificare teoretică. Aplicarea legăturilor tipologice între speciile și genurile literare și cele de imagini din ilustrațiile de carte a fost una eficientă, și asemenea experiențe vor fi amplificate și în următoarele cercetări pe linii mult mai înguste, iar ramificarea cercetărilor întru elaborarea noilor structuri de esență particulară în domeniul studierii subiectelor literare și grafice sau ilustrative va crea noi direcții în studierea artei graficii de carte naționale. Asemenea investigații vor aduce lucrări istorice și teoretice noi axate mai mult pe analiza imaginii artistice din cadrul ilustrației de carte cu stabilirea noilor legături semantice și sintactice, identificarea prototipurilor și legăturilor morfologice, în concordanță cu noile tendințe istorico-teoretice.

Un rol important a avut tehnica abordată de autori, care accentuează linii semantice simțite în caracterul subiectului textual. Imagini de peisaj, portret sau compoziție de gen, prin conotații narative și simbolice, dezvăluie caracterul semantic al operei literare. Analiza comparativă a operelor grafice consacrate creației literare populare sau a marilor scriitori oferă posibilitatea stabilirii tendințelor și principiilor de tratare plastică a acesteia în perioada sovietică și postsovietică, cât și a rolului ei în evoluția artei grafice naționale. Subiectul și complexitatea acestuia în abordările plasticienilor moldoveni au servit întrucâtva și nivelului de perfecționare de la o sarcină artistică și plastică propriu-zisă la realizări profesionale valoroase și inedite.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În prezenta cercetare, ne-am propus să justificăm necesitatea studierii aprofundate ale evoluției valorilor artistice în contextul afirmării narațiunii și simbolului, dar și altor categorii estetice și extraestetice, să analizăm din punctul de vedere axiologic operele graficii de carte moldovenească, oferind opțiuni posibile de clasificare (tipologice), ce determină criteriile de evaluare, stabilind noi obiective pentru următoarele cercetări. Am reușit să propunem diverse forme de apreciere a valorilor artistice ale graficii de carte moldovenești: din perspectiva comparativ-istorică, axiologică, estetică, etnografică, tipologică, artistică: stilistică, tehnică, compozițională etc. Cercetările întreprinse vor facilita identificarea altor aspecte care și în prezent influențează și determină cristalizarea valorilor sau aprecierilor valorice în abordările artistice ale narațiunii și simbolului în arta graficii de carte națională.

În urma cercetărilor efectuate, utilizând cele două principii de analiză a narațiunii și simbolului a operei de grafică de carte (cel compozițional sau formal-stilistic și cel interpretativ), s-a constatat că avem posibilitate să observăm mai amplu legătura între procedeele artistice și aspectul semantic al imaginilor artistice.

Structurarea operelor de grafică de carte moldovenească pe principii tehnice, compoziționale și semantice (motive tematice) oferă noi soluții practice de gândire artistică și analitică sau de cercetare. Fiecare dintre principiile nominalizate adesea, însă nu de regulă, poate servi drept factor unificator sau dominant pentru celelalte. Astfel, găsim exemple de opere de diferite conotații semantice create în aceeași tehnică sau având același principiu compozițional (I. Bogdesco, I. Cârnu, A. Țurcanu, E. Zăvțur etc.), observăm aceeași gândire compozițională în cadrul ilustrării operelor de diferite genuri literare, executate în tehnici variate (I. Bogdesco) etc. Iar edițiile repetate ale operelor literare permit să nuanțăm tendințele sau preferințele estetice ale artiștilor marcanți din domeniul graficii de carte (ilustrații la abecedare și povești de L. Sainciuc etc.).

Generalizând cele expuse, constatăm în creația artiștilor remarcați o cultivare a gândirii plastice – de la reflecții concrete spre evocare a generalului; de la analiză la sinteză; de la aprecierea obiectivă a caracterului subiectului și fenomenului la o tratare și interpretare individuală, mai subiectivă, spre abordarea mai largă a formelor convenționale, specific proceselor dezvoltării artelor plastice moldovenești din perioada 1945-2010. În condițiile perioadei restrucurării, patosul caracteristic operelor create imediat după război, în linii generale, dispare, fiind înlocuit treptat de aspectul emotiv, liric și dramatic. Se mai temperează ulterior și patosul de după război. Odată cu distanțarea de evenimentul propriu-zis, a apărut posibilitatea ca autorii mai obiectiv și mai rațional să analizeze subiectul tematic. Astfel, în lucrările multor artiști s-au făcut resimțite anumite amprente ale sentimentalismului voit (liric și naiv sau auster și rațional).

Către sfârșitul anilor 1980, începutul anilor 1990, în arta grafică moldovenească se observă intensiv căutările de creație a maeștrilor în domeniul graficii satirice și afișului publicitar, inclusiv și designului poligrafic.

După apariția cărților digitale, mulți specialiști anunță pericolul de treptată dispariție din uz a celor tipărite. Însă, cunoaștem și trebuie să nu uităm existența cărților ce se păstrează timp de mai multe secole, chiar mii de ani, și considerăm că informația prelucrată în formă de carte trebuie să fie perfecționată în continuare. Caracterul estetic și „terapeutic” al cărților este evident și indiscutabil, fiindcă condiția fiziologică, ochiul și deprinderea psihică o cer în exclusivitate.

Societatea actuală participă la evoluția unui „teatru al lumii”, în care toți au devenit, în mod egal, spectatori, la care contribuie multiple rețele de socializare, surse internet etc. S-a creat un nou tip de gândire și de concurență. Se deschid frontierele, cresc investițiile necesare dezvoltării, se pun în aplicare noi tehnologii, s-a modificat în profunzime configurația concurenței care s-a extins, în cele mai multe cazuri, la dimensiuni planetare, prin: substituirile tehnologice, fenomene legate de evoluția consumatorilor, se atestă schimbări legate de modă și fenomenul ecologic. Procesul editorial este doar un mic exemplu de afirmare și adaptare la noi cerințe socioculturale.

Trebuie să luăm în considerare că la etapa actuală, una din tendințele de bază în arta cărților uneori dictează abordări absolut noi, forme, materiale, structuri și soluții de realizare cu totul neobișnuite. Cărțile prin forme și posibilitățile tehnice înalte ne pot vorbi și cânta, se joacă cu micii cititori, având și aspect de jucărie sau dialoghează cu ei, transformându-se în alte obiecte din viața cotidiană. O perspectivă mai puțin studiată poate crea și apariția cărților în format digital (virtual, cifric, electronic).

Este o diferență principială între grafica de carte și cea de șevalet. Grafica de carte adevărată este legată de text, însă nu toți graficienii de carte reușesc să respecte aceste cerințe. Uneori lucrările de șevalet ilustrează cărțile. „Grafica de carte adevărată nu poate fi privită în afara textului”, consideră specialiștii în domeniu. Însă editorii adesea nu respectă legitatea de bază a graficii de carte și selectează lucrări grafice de șevalet, executate fără ca textul să fie studiat de autorul ilustrațiilor, le amplasează alături de texte, fiindcă la nivel de subiect ele, chipurile, se potrivesc. Totodată, având în vedere toate aceste schimbări, ne este destul de complicat să discutăm și să analizăm particularitățile și perspectivele narrative și simbolice ale graficii de carte naționale din perioadele sovietică și postsovietică. Fiecare etapă istorică dictează principiile de analiză proprii. Însă, considerăm că și cercetarea noastră a demonstrat, că talentul artistului poate distruge toate rigorile prestabilite. Sunt mult mai importante condițiile actuale și măsura în care artistul contemporan trebuie să corespundă noilor cerințe ale timpului și cât de favorabilă va fi păstrarea esteticului cărților editate în viitorul apropiat.

După anul 1990, în Republica Moldova s-au deschis mai multe edituri private, inclusiv miniedituri și minitipografii. Numărul acestora nu a rămas stabil în continuare, mai cu seamă după 2010. Criza economică dictează forme și principii de organizare a domeniului tot mai noi și mai complexe. Pe lângă câteva edituri de stat ca, spre exemplu „Cartea Moldovei”, „Știința”, „Lumina” de înalt nivel poligrafic un renume și-au căpătat editurile „Prometeu”, „Museum”, „Pontos”, „Hyperion”, „ARC”, „Cartier”, „Litera” și „Prut Internațional”.

Astfel, în situație de criză economică, condițiile strategice pentru majoritatea editurilor au devenit următoarele idei de bază: a) onorarea obligațiilor contractuale din anii trecuți; b) menținerea calității cărților, însă, dacă ar fi de redus ceva, de redus din tiraj; c) o colaborare mai extinsă cu instituțiile neliterare din România sau Federația Rusă etc. (depinde de strategia editurii respective) aici intrând galeriile de artă contemporană, centrele de dans și teatru contemporan ș.a.

Una dintre problemele acute a devenit schimbarea esteticului și, odată cu aceasta, diferențierea gusturilor, abordărilor și atitudinilor față de varietatea existentă. Mai întâi, trebuie să lichidăm handicapul tehnologic pe care îl avem, iar în cazurile când vom avea tehnică destul de performantă – există câteva tipografii la Chișinău care dispun de această tehnică – trebuie să

cunoaștem să o exploatăm la maximum, pentru a „stoarce” toate posibilitățile ei în ceea ce privește arta cărții.

Plagiatul este atestat și în grafica de carte, așa precum se întâmplă în toate artele. Se fură desenul (mai ales pe fragmente pentru a camufla fraudă), compoziția, gama coloristică.

O discuție interesantă la acest capitol a lansat jurnalista T. Migulina cu graficiana V. Zabulica-Diordiev. În interviu, artista a remarcat conturarea actuală a celor două tendințe de ilustrare a cărților. Prima este orientată spre simplificarea atât a ilustrației, cât și a textului, abordarea minimă a activităților cognitive, tendința spre așa-numitul „primitivism”, cu alte cuvinte la efectuarea conștient incorectă a graficii de carte, ocolind legitățile compoziționale. Altă tendință, diametral opusă celei menționate mai sus, constă în faptul că unele edituri pun accentul pe crearea cărților de înalt nivel profesional artistic, a „cărților-souvenire”, de elită. Aceste două tendințe sunt similare proceselor de formare a celor două pături sociale opuse, de înstăriți și săraci. Crește numărul cărților și literaturii de tip kitsch, orientate spre cerințele și gusturile publicului superficial, neiscusit în domeniu.

Printre lucrările valoroase ale anilor 1992-1999 se remarcă și cele cca 200 de coperti create pentru colecția „Biblioteca Școlarului” a Editurii „Litera”, care a fost creată de către Isai Cârmu, sub influența tendințelor postmoderniste ale artei universale. Un alt exemplu constituie edițiile repetate ale „Albinuței”, semnată de L. Sainciuc. Urmărind acestea și alte cerințe actuale, editurile din Republica Moldova participă la Târguri Internaționale de Carte, diverse expoziții și concursuri. Operele artiștilor noștri în domeniu sunt menționate la aceste evenimente internaționale.

Edițiile repetate ale baladei „Miorița”, poveștii „Punguța cu doi bani” de I. Creangă și „Don Quijote de la Mancha” de M. de Cervantes descoperă în ilustrații năzuința graficianului I. Bogdesco de a valorifica *imaginea artistică* literară în aspect plastic. Asemenea tendințe de valorizare a specificului etnic în arta graficii de carte sesizăm, analizând creația artiștilor plastici I. Vieru, I. Cârmu, F. Hămuraru, A. Sveatenco, D. Trifan, E. Zavtur, V. Zabulica-Diordiev, S. Zamșa etc. Iar printre motivele ce valorifică specificul etnic în arta graficii de carte naționale evidențiem motive epico-folclorice, motivul pastoral, precum și cele universale sau paradigmatic: dragostea, natura, relațiile umane.

Una dintre cele mai importante probleme ale artei graficii de carte contemporane este legată de păstrarea dreptului de autor în cadrul îndeplinirii contractelor cu firmele editoriale, dar și colaborarea cu artiștii profesioniști, nume notorii în domeniu. Mai multe cărți cu ilustrații grafice, care apăreau în anii 2000, nu includeau nume ale autorilor părții grafice, ceea ce complică studierea graficii moldovenești postsovietice. În deceniul doi al secolului al XXI-lea, situația treptat se va îndrepta. Însă, oricum, colaborarea cu graficienii reputați în domeniu scade, ceea ce, în unele cazuri, creează noi oportunități pentru artiști tineri sau cei din afara domeniului. Situația economică dictează multe compromisuri, mai ales pentru editurile mici.

Posibilitatea de creare a operelor grafice prin intermediul calculatorului, scăderea treptată a prestigiului graficii de carte în raport cu cel din perioada sovietică și a interesului față de lucrări executate în tehnici „manuale” tradiționale, de asemenea, permit să constatăm apariția unor tendințe de regres în evoluția artei graficii de carte și de șevalet contemporane moldovenești. Astfel, sunt editate cărțile ilustrate în perioada sovietică și reeditate în perioada postsovietică în forma prelucrată la calculator. Esteticul acestor cărți nu întotdeauna creează o impresie favorabilă. Însă, toate acestea denotă o altă etapă de dezvoltare și evoluție a genului în raport cu

cerințele tehnice ale timpului prezent. Cu precizie putem afirma că valorificarea mai multor aspecte artistice atestate odată cu apariția graficii de carte digitale, a cărților create în format 2 D și 3 D încă va urma. Deocamdată, aceste noi tendințe trezesc mai multe semne de întrebare privind viitorul domeniului artei cărților decât condiții clare pentru aprecierile imaginilor artistice și simbolurilor utilizate de graficieni.

În prezent, în toate sferile de activitate umană, mai cu seamă în mass-media, adesea este abordată noțiunea de „valoare”. „Valorile artistice” reprezintă unul dintre cele mai importante elemente ale dezvoltării culturii umane. Narațiunea și simbolul au devenit categorii estetice de bază, iar simbolul, ca fenomen al culturii, ocupă locul central în toate sferile științifice, de aceea apare necesitatea studierii acestora și din punct de vedere al studiului artelor.

Actualmente, analiza categoriilor estetice sau criteriilor care determină calitățile valorice precum sunt aprecierile narațiunii și simbolului în artele vizuale și în arta graficii de carte moldovenească, în special, reprezintă una dintre sarcinile importante și destul de complexe.

Una dintre premise a devenit tendința cercetărilor istorice, când aspectul teoretic însoțește procesul de studiere ale datelor din arhive și muzee. Biografiile de creație ale multor autori nu sunt pe deplin cercetate, nu toate operele de valoare sunt puse în circulație științifică, lipsesc datele de catalog ale acestora. În aceste condiții, schimbările necesare ale accentelor din punct de vedere teoretic nu întotdeauna sunt bine fundamentate.

O altă dificultate a studiului este determinată de concepțiile contradictorii în privința narațiunii și simbolului în știință și artă universală, interferențele diferitor aspecte ale acestora și alte interconexiuni.

În perioada sovietică, termenii „narațiune” și „simbol” uneori erau înlocuiți de conceptele de „conținut” și „formă”, deseori utilizate în sens negativ, iar, în unele cazuri, combinate cu categoriile estetice ale frumosului și urâtului. La etapa actuală, în lume, există un număr mare de reprezentanți ai „formalismului” și ai școlilor semiotice. Sunt în curs de dezvoltare noile științe – pragmalingvistica, semiologia și naratologia, care influențează înțelegerea și analiza imaginii artistice în artele vizuale.

În prezenta lucrare au fost cercetate diverse teorii moderne de analiză atât a artelor plastice, cât și a operelor de literatură universală și națională, pentru a stabili noi sarcini, contemporane, de cercetare și apreciere valorică a graficii de carte naționale. Realizarea obiectivelor a confirmat în totalitate ipoteza lansată. Căutarea direcțiilor și legăturilor analitice pur teoretice cu cele din domeniul istoriei artei graficii de carte naționale poate fi continuată pe aspecte mai înguste în sensul limitelor temporale selectate pentru cercetare sau de aprofundare în subiectele studiate în teză. Pentru investigația de față a fost important să analizăm principale aspecte teoretice și istorice de determinare a valorilor artistice ale graficii de carte naționale, cu oferirea variantelor inițiale de structuri tipologice și ierarhice de lucru, continuarea cărora va arăta legătura valorilor graficii de carte naționale în raport cu cele universale. De aceea, am selectat câteva direcții de cercetare ca axiologică, imagologică, naratologică, semiologică etc. Din cele deja analizate am constatat legătura directă a acestora cu procesul creării imaginii artistice în domeniul graficii de carte. Hermeneutica literară poate servi interpretărilor teoretice ale imaginilor artistice din literatură și ilustrații create pentru aceasta. Categoriile estetice menționate în primul și al doilea capitol al lucrării reflectă specificul celor două perioade istorice de evoluție a graficii de carte naționale supusă cercetării: sovietică și postsovietică. Următoarele patru capitole descriu în particular evoluția acestora în plan istoric. Ultimul capitol oferă o

schemă tipologică și ierarhică a analizei valorilor ilustrațiilor de carte create pentru diverse genuri și specii literare, cât și edițiile repetate ale acestora care confirmă atât valoarea textului literar, cât și valoarea implementării specificului național în realizarea designului cărților din cadrul edițiilor repetate.

Studiind caracteristicile unor specii literare, am reușit să stabilim anumite legături istorice și actuale în cadrul acestora. Am observat că basmul de la originile sale poate fi studiat alături de alte specii literare, fiindcă are anumite legături de origine similare. Desigur, aceste legături nu pot fi analizate sau preluate în mod direct în procesul de studiere a artei graficii de carte. Însă, necesitatea cunoașterii lor este evidentă, fiindcă interpretarea semantică o cere în exclusivitate. Despre originea basmelor s-a reflectat în mai multe teorii: mitologică, antropologică, ritualistă și indianistă etc. Ca și mitul, basmul induce ideea de lume repetabilă, existentă în tipare arhaice, atemporale.

Astfel, reieșind din caracteristicile personajelor, specificul și tematica acțiunilor, predominanța elementelor miraculoase sau aspectelor concrete de viață, basmele sunt clasificate în: fantastice, animaliere, nuvelistice; iar după autor în: populare și culte.

La particularitățile basmului cult se referă: clișee compoziționale (formule tipice inițiale, mediane, finale); motive narative diverse (călătoria, lupta, victoria eroului, probele depășite, demascarea și pedepsirea răufăcătorului, căsătoria și răsplata eroului etc.); specificul reperelor temporal (timpul fabulos, mitic) și spațiale (tărâmul acesta și tărâmul celălalt); stil elaborat (îmbinarea narațiunii cu dialogul, descrierea); cifre magice, simbolice; obiecte miraculoase; întrepătrunderea planurilor (real-fabulos, fabulosul este tratat în mod realist); convenția basmului (în accepția cititorului), care de la început acceptă supranaturalul ca explicație a întâmplărilor incredibile. Toate aceste generalizări servesc dezvoltării conceptelor analitice de cercetare complexă a unei opere de grafică de carte.

Trebuie să completăm asemenea observații cu idei de analiză a principiilor pur artistice, precum schimbările tehnice și stilistice în evoluția graficii de carte autohtone.

În perioada anilor 1940-1950, în arta grafică sovietică formele desenului tonal cu acuarelă neagră și cărbune, prin care se executau majoritatea desenelor tematice lucrate în serie încetau să satisfacă consumatorii artelor. În locul lor apăreau mai mari după dimensiuni guașele color și acuarelele, care alcătuiau seriile grafice, ce atrăgeau atenția publicului. Astfel, se va pregăti și un teren pentru apariția unor tendințe, materiale și tehnici noi în arta graficii de carte. Va fi mai des abordată gravura și un gen al acesteia, precum este stampa.

Către perioada postsovietică, apar alte dileme sau chiar confruntări estetice și artistice, în locul ilustrațiilor executate manual vin (ba în opoziție, ba în ajutor) cele create la calculator, devine mult mai variată stilistica acestora etc. Toate aceste schimbări găsesc în continuare ecouri științifice, inclusiv în cercetările filosofilor contemporani, ce aparțin unor curente noi, multe dintre care au fost remarcate în primul capitol al acestei lucrări. În aceste condiții o sarcină importantă constă în dezvoltarea și crearea unor studii ce vor completa alte lacune încă neacoperite în plan istoric și teoretic al demersului științific autohton.

Recomandări:

- Este strict necesară căutarea unor soluții și practici mai eficiente de promovare a valorilor artei graficii de carte naționale atât prin realizarea noilor cercetări științifice, cât și restabilirea unor tradiții mai vechi (ca expozițiile și concursurile de grafică de carte naționale și internaționale cu editarea cataloagelor acestora/ultimul catalog studiat a fost editat în anii 1980);

- Organizarea expozițiilor axate pe subiecte din ilustrații de carte, ex-libris, book art, carte de unicat etc.;
- Crearea emisiunilor radio și TV pe marginea subiectelor expoziționale, discuții cu graficienii de carte;
- Completarea și actualizarea permanentă a cursurilor de istorie, teorie și practică a graficii de carte, editarea proiectelor curriculare etc.;
- Documentarea continuă și elaborarea noilor cercetări în domeniul istoriei și teoriei graficii de carte naționale în context universal;
- Organizarea și pregătirea laboratoarelor, atelierelor, a întâlnirilor cu artiștii versați în domeniu din țară și invitați din străinătate, precum masterclass, workshop etc.
- Inițierea taberelor de creație în domeniul graficii de carte, caligrafiei și tehnicilor grafice;
- Promovarea scrierii artistice în licee, organizarea concursurilor naționale și internaționale pentru copii, tineret și categoria de artiști profesioniști, bienale sau trienale de grafică de carte etc.

Constatăm însă faptul că în pofida tuturor împrejurărilor și schimbărilor istorico-culturale, fiind influențată de cerințele și condițiile tehnice în permanentă perfecționare, grafica de carte din Republica Moldova mereu a lansat realizări estetice de valoare națională și internațională, ce merită promovare continuă.

Prezenta lucrare lărgeste spectrul de idei și informații în domeniu ce vor deschide noi direcții de cercetare ale artei graficii de carte naționale. Tematica supusă studiului deschide perspective noi și o direcție de cercetare pe care am denumit axiologia graficii de carte naționale, și va continua prin mai multe investigații ulterioare consacrate aspectelor încă neabordate ale valorilor artistice atinse și evoluției tratărilor narațiunii și simbolului în creația graficienilor de carte autohtoni. Rezultatele acestei cercetări științifice pot fi implementate în crearea unor noi monografii sau suporturi didactice pentru instituțiile de cercetare și de învățământ în domeniu.

BIBLIOGRAFIE

Documente de arhivă:

1. AOSPRM, F R-2906, inv. 1, d. 83, f.1-140.

În limba română:

2. ANDREESCU, A. *Arta cărții (Cartea românească în secolele XVI-XVII). Ilustrație și ornament în cartea veche românească de până la Vasile Lupu și Matei Basarab*. București: Integral, 1997, 174 p. (75 p. cu il.) ISBN 973-98272-0-9
3. BARTHES, R. *Imperiul semnelor*. Trad. Cistelecan A. Chișinău: Cartier, 2007. 118 p. ISBN 9789975794480
4. BRIGALDA-BARBAS, E. *Igor Vieru*. Chișinău: ARC, 2006, 95 p. ISBN 978-9975-61-096-4
5. BÎRZU, Z. *Monumente sacre – opera de artă. Rit – mit – simbol*. Iași, 3D Arte, 2007, 160 p. + il. ISBN 978-973-88352-8-7
6. BOBOC, A. *Hermeneutică și ontologie*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1999, 128 p. ISBN 973-30-9457-9
7. CARNAP, R. *Semnificație și necesitate*. Un studiu de semiotică și logică modală. Cluj: Dacia, 1972, 325 p.
8. CIOBANU, C. Câteva observații referitoare la raportul text-imagie în articularea picturii medievale. In: *Muzeul Național de Artă al Moldovei, Culegerea de comunicări ale conferinței științifice anuale, edițiile 2013, 2014*, Chișinău: Bons offices SRL, 2014, p.100-112.
9. CODOBAN, A. Comunicarea ca relaționare: virtualizarea identităților. În: A. Codoban, *Imperiul comunicării*. Cluj: Ideea, 2011, 235 p.
10. COLESNIC, Iu. *Colegiul Republican de Arte Plastice „Al. Plămădeală”*. Chișinău: Museum. Ghid enciclopedic, 2008, 272 p. ISBN 978-9975-906-27-2
11. FONARI, V. *Hermeneutica literară (Material didactic)*. Chișinău: CEP USM, 2007, 114 p. ISBN 978-9975-917-80-3
12. FONARI, V. *Hermeneutica mitului antic în poezia din Republica Moldova (1990-2010): Studiu monografic, consultant științific Mihai Cimpoi, Universitatea de Stat din Moldova*. Chișinău: Epigraf, 2021 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 272 p. ISBN 978-9975-60-418-5
13. FRANCASTEL, P. *Realitatea figurativă*. București: Meridiane, 1972, 540 p.
14. GRAMATOPOL, M. Cuvânt înainte. La: Panofsky E. *Artă și semnificație*. Traducere de Ștefan Stoenescu. București, Ed. Meridiane, 1980, 442 p.
15. HEIDEGGER, M. *Originea operei de artă*, traducere Thomas Kleininger & Gabriel Liiceanu, București: Univers, 1981/1982; ed. Humanitas, 1995. ISBN 973-28-0539-0
16. IACOB, B.; RAȚIU, D.-E.; RAȚIU, M. *Discursuri asupra artei: contribuții la studiul artelor vizuale*. Cluj-Napoca: Eikon, 2014, ISBN 978-606-711-094-4
17. ILIE, E.; TÂRNĂCEANU, C. *Valorile educației – educația valorilor din antichitate până azi. Abordări teoretice, soluții practice*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014. ISBN 978-606-714-241-9
18. IORGULESCU, A., PUNGĂ, D., STROIA, G. *Estetica*. Manual pentru clasa a XII-a a liceelor de artă. București: Didactica și pedagogia, 1994, 140 p.
19. *Isai Cârmu. 1940-2015. In Memoriam*. Chișinău, 2015. (Pliant).

20. HANCOCK, J. E. *Hermeneutica radicală și opera de artă*. București: Paideia, 2001, 168 p. ISBN 2000000138237. Disponibil și pe: <https://carte-pdf.com/hermeneutica-radicala-si-opera-de-arta-download-book-pdf.html>
21. KANDINSKI, W. *Spiritualul în artă*. Traducere și prefață de Amelia Pavel. București: Meridiane, 1994, 117 p. il. ISBN 973-33-0266-X
22. MACIU, M. *Știința valorilor în spațiul românesc. Vol.I*. București: Editura Academiei Române, 1995, 243 p. ISBN 973-27-0530-2
23. MORAR, V. *Estetica – interpretări și texte*. București: Editura universității din București, 2008, 444 p. ISBN 973-575-713-3
24. OPRIȘ, I. *Transmuzeografia*. București: Oscar Print, 2000, 614 p. ISBN 9739264751
25. OSEREDCIUC, E. *Paleta ucraineană a Moldovei*. Chișinău: Elan-Poligraf, 176 p. ISBN 978-9975-66-002-0
26. PARACOSTEA-DANIELOPOLU, P.; DEMENY, L. *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (secolele XVII-XIX)*. București: Editura Eminescu, 1985, 263 p.
27. PLOȘNIȚĂ, E. Educația pentru patrimoniu între tranziție și transformare. In: *Patrimoniul cultural: cercetare și valorificare. 27 septembrie 2018*, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Editura UPS „Ion Creangă”, 2018, pp. 13-21. ISBN 978-9975-136-87-7.
28. RAȚIU, D. E. *Disputa modernism-postmodernism. O introducere în teoriile contemporane asupra artei*, ediția a II-a revăzută și adăugată. Cluj-Napoca: Ed. Eikon, 2012, 366 p. ISBN 978-973-757-535-7
29. RAȚIU, D. E. *Moartea artei? O cercetare asupra retoricii eschatologice*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2000, 128 p. ISBN 973-686-101-5
30. SPÂNU, C. *Imagine și mit: convergențe semiotice și axiologice în creația lui Igor Vieru*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2004, 88 p. ISBN 9975601634
31. STAVILĂ, T. Grafica. Capitolul în Republica Moldova. Ediție enciclopedică, *Enciclopedia Moldovei*, Chișinău, 2009, p.514. ISBN 978-9975-9520-0-2
32. STAVILĂ, T. *Arta basarabeană și procesul artistic în anii postbelici*. In: *Arta '95, seria de artă plastică, arhitectură*, p. 54-59.
33. STAVILĂ, T. *Arta plastică modernă din Basarabia. 1870-1940*. Chișinău: Știința, 2000, 160 p. ISBN 9975-67-171-3
34. STĂVILĂ, T. Continuitate a culturii. În: *Literatura și arta*, nr. 2 (2058), 10 ianuarie 1985, Chișinău, p.6.
35. ȘLEAHTIȚCHI, M. *Arta narațiunii românești. Teorii și practici*. Chișinău: Cartier, 2020, 96 p. ISBN 978-9975-8643-2-9
36. ȘCHIOPU, C. Valori și atitudini în interpretarea operei literare. In: *Limba română*, nr. 3. Anul XXVII, 2017, pp. 1-6, disponibil pe: <https://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=3399> [citat 20.02.2021]
37. TATARKIEWICZ, W. *Istoria esteticii. Vol. 1. Estetica analitică*. Traducere de Sorin Marinescu, prefață de Titus Mocanu. București: Meridiane, 1978, pp.16-20.
38. TATAY, A. E. *Tradiție și inovație în tehnica și arta ilustrației cărții românești tipărite la Buda (1780-1830)*. Alba Iulia: Altip, 2010, 172 p. ISBN 978-973-117-251-4

În limba engleză:

39. CARNAP, R. Empiricism, Semantics, and Ontology. *Revue Internationale de Philosophie* 4 (1950): 20-40. Reprinted in the Supplement to Meaning and Necessity: A Study in Semantics

and Modal Logic, enlarged edition (University of Chicago Press, 1956).
<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/philosophy/undergraduate/modules/ph251/2014-15/carnapempiricismsemanticsontology.pdf> [citat 14.03.2015].

40. CARNAP, R. *Introduction to Semantics*. Published by Cambridge: Harvard University Press, 1942, 263 p.
41. CIRLOT, J.-E. *A Dictionary of Symbols*, Dover Publications, Mineola, N.Y., 2002, 400 p. (titlul original: Diccionario de simbolos tradicionales). ISBN 0-415-03649-6 (Print Edition)

În limba rusă și română cu grafie chirilică:

42. АДАМОВ, Е. Б. *Книга как художественный предмет. Часть вторая. Формат. Цвет. Конструкция. Композиция*. Москва: Книга, 1990, 399 с.
43. АКУЛОВА, Р. (составитель), *Книжная графика Молдавии*. Кишинэу: Литература артистикэ, 1986, 174 p.
44. БАРТ, Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры. Москва, Издательство им. Сабашниковых: 2003, с. 389. (512 с.). ISBN 5-8242-0089-0
45. БАРЫШНИКОВА, Д. Когнитивный поворот в постклассической нарратологии (Обзор новых англо-язычных книг). In: «НЛО»2013, №119. [citat 5.01.2015]. Disponibil pe internet: <http://magazines.russ.ru/nlo/2013/119/b32.html>
46. БАСИН, Е. Я. *Искусство и коммуникация (очерки из истории философско-эстетической мысли)*. Москва: Московский общественный научный фонд; ООО «Издательский центр научных и учебных программ», 1999. 240 с. (Серия «Учебная литература», выпуск 6.) ISBN 5-89554-145-3
47. БАСИН, Е. Я. *Семантическая философия искусства*. Москва: Гуманитарий, 2012, 348 с. ISBN 978-5-91367-086-1.
48. БОГДЕСКО, И. *Круг за кругом*. Составитель Багирова Н. Кишинёв, 2014, print house „Monarch”, 135 с.
49. БРЫНЗЕЙ, Б. *Художники Молдавской Советской книги*. Кишинёв: Лумина, 1977, сс. 5-42.
50. ГАДАМЕР, Г. Г. *Истина и метод: основы философской герменевтики*. Москва: Прогресс, 1988, 699 с.
51. ГЕРЧУК, Ю. *Советская книжная графика*. Москва: Знание, 1986, 128 с.
52. ГЕРЧУК, Ю. *Художественная структура книги*. Москва: Книга, 1984, с. 95-142.
53. ГЕРЧУК, Ю. Я. *История графики и искусства книги*. Москва: Аспект Пресс, 2000, 320 с. ISBN 5-7567-0243-1.
54. ГОВОРОВ, А. А. *История книжной торговли. Учебное пособие для книготорговых и кооперативных техникумов*. Москва: Книга, 1966, 264 с.
55. ГОЛЬЦОВ, Д. Книжная графика советской Молдавии. Международная выставка книг, посвящённая 100-летию со дня рождения В. И. Ленина. Москва. ПК и О «Сокольники», 15 апреля – 5 мая 1970 года. Республиканское управление рекламы «Тимпул». Кишинёвская типография №2 Полиграфпрома Госкомитета Совета Министров Молдавской ССР по печати, 1970, с. 5-8.
56. ДМИТРИЕВА, Н. *Изображение и слово*. Москва: Искусство, 1962, 316 с.
57. ИЛЬЯШЕНКО, Л. *Молдавские художники – детям*. Кишинёв: Лумина, 1970, с.3- 37.
58. *Исай Кырму. Книжная графика*. Составление и макет И. Кырму. Вступительная статья Е. Лунгу. Перевод с молдавского Е. Балтаг. Кишинэу: Литература артистикэ, 1982, 70 п.

59. Каталог. Вторая республиканская выставка книжной графики. Май-июнь 1981. (текст вступительной статьи Д. Гольцов, составитель Б. Брынзей). Кишинёв: Реклама, 1981, 16 с.
60. КОРОЛЁВ, К. *Энциклопедия символов, знаков, эмблем*. Москва: «Эскимо» СПб, «Мидгард», 2007, 608 с. ISBN 978-5-699-08964-2
61. КУПРИЯНОВА, Т. *История книжного дела в Европе*. Учебное пособие, Москва: МГУП, 2010, 138 с.
62. ЛИВШИЦ М., ЧЕЗЗА Л. *Изобразительное искусство Молдавии*. Кишинёв: Шкоала советикэ, 1958, 227 с.
63. ЛИВШИЦ, М. *Искусство Советской Молдавии. Очерки. Живопись. Скульптура. Графика*. Москва: Государственное Издательство «Искусство», 1958, 86 с.
64. НЕМИРОВСКИЙ, Е. *Мир книги. С древнейших времён до начала XX века*. Москва: Книга, 1986, 288 с.
65. О'КОННЕЛЛ, М.; ЭЙРИ, Р. *Знаки и символы. Иллюстрированная энциклопедия. Интерпретация знаков и символов в мифологии, религии и искусстве на протяжении тысячелетий*. Москва: Эксмо, 2007, 256 с. ISBN 978-5-699-22156-1
66. ПАВЛОВ, П. А.; ЖУРАВЛЁВ, А. М.; МОРОЗОВ, А. И.; ЯГОДОВСКАЯ, А.Т.; ШМИДТ, И. М.; ПОСПЕЛОВ, Г. Г. (ответственный редактор Поспелов Г.Г.). *Очерки истории советского искусства. Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика*. Москва: Советский художник, 1980, 264 с.
67. ПАХОМОВ, В. В. *Книжное искусство*. Книга первая. Замысел оформления. Москва: Государственное издательство «Искусство», 1961, 124 с.
68. Первая всесоюзная выставка книжной иллюстрации. Каталог. (составители: Р. А. Глуховская, Л.А. Петрова, отв. ред.: И. Б. Сорвина) Москва: Советский художник, 1980, 240 с.
69. Первая республиканская выставка книжной иллюстрации. Кишинёв, август, 1978. Pliant.
70. ПИРАЛИШВИЛИ О. *Теоретические проблемы изобразительного искусства. Критерии завершенности в искусстве и теория «NON-FINITO»*. Тбилиси: Издательство Хеловнеба, 1973, 201 с.
71. ПОДОБЕДОВА, О. И. *О природе книжной иллюстрации*. Москва, 1973. с.16.
72. ПРЕПЕЛИЦЭ, М. Фэгашуриле креацией. In: *Культура Молдовей*, № 39 (1315), 26 септемврие, 1970, п. 13.
73. РИКЁР, П. *Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике*. Пер. с франц. И.С.Вдовиной. Москва: Канон-пресс-Ц; Кучково поле, 2002, 624 с. ISBN 5-86090-054-6
74. ТОДОРОВ, Ц. *Теории символа*. Москва: Дом интеллектуальной книги, 1998, 408 с.
75. ТОМА, Л. *Художественный процесс в Республике Молдова (1940-2000)*. Chişinău: Muzeul Naţional de Artă al Moldovei, 2018, 248 p. ISBN: 978-9975-129-51-0
76. ЧИХОЛЬД, Я. *Облик книги. Избранные статьи о книжном оформлении*. Москва: Книга, 1980, 241 с.
77. ШТЕЙНЕР, Е. *Авангард и построение нового человека: Искусство советской детской книги 1920-х годов*. Москва: Новое литературное обозрение, 2002, 250 с. ISBN 5-86793-183-8

Resurse electronice:

78. <http://homepages.tversu.ru/~ips/Pragmb.html> Профессор Иван Павлович Сусов *ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ПРАГМАТИКА* [citat 10.03.2015].
79. <http://www.gaudeamus.ro/ro/international/index.html> Târgul de carte „Gaudeamus” România [citat 10.05.2014].
80. <https://association-ko.ru/kulinarnie/osnovnye-filosofskie-idei-m-m-bahtina-bahtin-mihail-mihailovich/> Despre ideile filosofice de bază ale lui M. Bakhtin [citat 15.06.2021]
81. <https://ededrfv44r3x.blogspot.com/2021/02/imagini-artistice-exemple.html> Imagini artistice. Exemple [citat 10.10.2020]
82. <https://esthetiks.ru/cennost-hudozhestvennaya.html> Краткий словарь по эстетике. Ценность художественная [citat la 14.07.2020]
83. <https://pdfcoffee.com/estetica-vasile-morar-pdf-free.html> Vasile Morar. „Estetica” [citat 15.05.2022]
84. <https://ru.scribd.com/doc/22142039/Narativitate-si-simbol-in-ilustratia-de-carte-teza-de-doctorat> „Narativitate și simbol în ilustrația de carte”, teza de doctorat [citat 15.02.2011]
85. <https://www.creeaza.com/didactica/gradinuta/Clasificarea-basmelor563.php> Despre clasificarea basmelor [citat 11.03.2020]
86. Naratologie. Disponibil pe internet: <http://teorialiteraturii.blogspot.com/2012/05/naratologie.html> [citat 10.02.2015].

LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE LA TEMA TEZEI

Monografii monoautor:

1. ROCACIUC, V. *Narațiune și simbol în grafica de carte moldovenească, 1945-2010*. Redactor științific Tudor Stăvilă. Chișinău: FE-P „Tipografia Centrală”, 2021, 280 p. Cu il. ISBN 978-9975-47-217-3 (recomandată de Consiliul științific al IPC din 26 decembrie 2019, procesul-verbal nr. 7)
2. ROCACIUC, V. *Artele plastice din Republica Moldova în contextul sociocultural al anilor 1940-2000*. Chișinău, Ed. Atelier, BonsOffices SRL, 2011, 276 p. cu il. ISBN 978-9975-80-458-5 (recomandată de Consiliul științific al IPC din 15 iunie 2010, procesul-verbal nr. 06).

Monografii colective:

1. ROCACIUC, V./ РОКАЧУК, В. Трансформация этнических символов в книжной графике молдавского художника Георге Врабие. In: *Художник и книга (Часть вторая): Коллективная монография (19 марта 2015 года)/ Российская академия художеств [и др.]*. – М., 2020. – 88 с.: ил. ISBN 978-5-91187-373-8 УДК 655.533 ББК 76.1 X 98. Научные руководители: А.В. Толстой – Директор научно-исследовательского института теории и истории изобразительных искусств РАХ, академик РАХ; А.И. Теслик – Академик-секретарь Отделения графики РАХ, академик РАХ. Составители: А.Н. Сеницына, Н.Е. Григорьева. Научный редактор Е.О. Романова – Советник Отделения искусствознания и художественной критики РАХ, академик РАХ. Выпускающий редактор А.И. Архипова, сс. 64 – 70. ISBN 978-5-91187-373-8
2. ROCACIUC, V. Expozițiile de artă plastică. In: *Republica Moldova. Ediție enciclopedică/ Inst. de Studii Enciclopedice*, col. red.: Gh. Duca (preș.), A. Andrieș, A. Atanassov [et al.]; consultanți: Bahнару V., Belostecinic Gr., Bieșu M. [et al.]; concepție grafică: Colîbneac A., Melnic Vl., Oprea V. [et al.]; ed. a 2-a – Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, BonsOffices SRL, 2011–800 p., pp.650-651. ISBN 978-975-9520-4-0

Articole în reviste științifice în reviste din bazele de date Web of Science și SCOPUS:

1. ROCACIUC, V. Ilustrații la abecedar în creația plasticienilor moldoveni (1945-2015). Observații preliminare asupra genezei și evoluției valorilor estetice. In: *Revista ARTA, Seria ARTE VIZUALE (VOL. XXX, Nr. 1, 2021)*, Chișinău, 2021, pp. 104-111. E-ISSN 2537-6136
2. ROCACIUC, V. Extravaganța cugetului imaginar în grafica de carte a artistului plastic Mihail Brunea. In: *Arta / Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul Artelor*; col. red.: Mariana Șlapac (red.-șef), ... – Chișinău: 2020. – ISSN 2345 –1181: *Arte Vizuale. Serie nouă. Vol. XXX, nr. 1, 2020*. 180 p. Bibliografie și note la sfârșitul articolului. Tiraj 150 ex., pp.88-93. ISSN 2345 –1181
3. ROCACIUC, V. Grafica de carte în creația artistei plastice Violeta Zăbulica-Diordiev. In: *Arta, Seria Arte vizuale*. Ch: Garomont, 2019, pp. 95-99. ISSN 2345–1181. (Categorie A)
4. ROCACIUC, V. Noi tendințe în arta cărții moldovenești din perioada anilor 1970-1980. In: *Arta. Seria „Arte vizuale”. Arte plastice, arhitectura. Serie nouă*. 2018, Vol. XXVII, nr. 1, pp. 95-103. ISSN 2345-1181.
5. ROCACIUC, V. Adei Zevin cu admirație. In: *Arta. Seria „Arte vizuale”. Arte plastice, arhitectura. Serie nouă*. Vol. XXVII, nr. 1, 2018, p.148-150. ISSN 2345-1181.

În reviste din Registrul Național al revistelor de profil, cu indicarea categoriei

Categoria B:

1. ROCACIUC, V. Grafica de carte din RSS Moldovenească în perioada anilor 1953-1960. In: *Arta*, 2017, Chișinău, pp. 91-96. ISSN 2345-1181.
2. ROCACIUC, V. Grafica de carte din RSS Moldovenească în perioada de instaurare a realismului socialist (1940-1953). În: *Arta*, 2016, Chișinău, p. 102-109. ISBN 2345-1181.
3. ROCACIUC, V. Câteva considerații preliminare (cu caracter bibliografic) referitoare la abordarea noțiunii de „simbol” în teoria artei moderne și contemporane: cazul graficii de carte. In: *Arta*, 2015, pp.138-145. ISSN 2345-1181
4. ROCACIUC V. Grafica de carte în creația plasticianului Gheorghe Vrabie. În: *Arta. Seria Arte vizuale. S.n., vol. XXIII, nr.1*, Chișinău: Garamont, 2014, pp.137-148. ISSN 2345-1181.
5. ROCACIUC, V. Grafica și pictura lui Arcadie Antoseac (Oscar Adin). În: *Arta*, 2011, Chișinău, pp. 102-105. ISSN 2345-1181.

Categoria C:

1. ROCACIUC, V. Motivul pastoral în grafica de carte moldovenească (1945-2010). In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică – nr. 2 (35)*, Chișinău: NOTOGRAF PRIM, 2019, pp. 138-142 ISSN: 2345-1408 <http://revista.amtap.md/2019/12/31/motivul-pastoral-in-grafica-de-carte-moldoveneasca-1945-2010> (publicație electronică, categoria C).
2. ROCACIUC, V. Expozițiile de artă plastică din RSS Moldovenească în contextul sociocultural al anilor 1940. În: *Revistă de etnologie și culturologie. Vol. VIII*, Chișinău, 2010, p. 71-76. ISSN 1857-2049
3. ROCACIUC, V. Imaginile copiilor în arta plastică moldovenească. În: *Revista de etnologie și culturologie, vol.5*, Chișinău, 2010, p. 99-102. ISSN 1857-2049
4. ROCACIUC, V. Grafica moldovenească în perioada postbelică. În: „*Arta'2010*”, Chișinău, 2010, p. 89-99. ISSN 2345-1181.
5. ROCACIUC, V. Expozițiile de artă plastică din Republica Moldova după anul 1991. În *Arta. 2009*, Chișinău, 2009, p. 65-73. ISSN 2345-1181.
6. ROCACIUC, V. Expozițiile de artă plastică din RSS Moldovenească în contextul sociocultural al anilor 1980. În: *Arta.*, seria de arte vizuale, arte plastice, arhitectură (AȘM, IPC). Chișinău. 2008, pp 121-136. ISSN 2345-1181.
7. ROCACIUC, V. Expozițiile de artă plastică din RSS Moldovenească în contextul sociocultural al anilor 1950. În: *Arta'2007*, seria de arte vizuale, arte plastice, arhitectură (AȘM, IPC). Chișinău. 2007, pp. 78-91.
8. ROCACIUC, V. Modalități artistice de abordare a narațiunii și simbolului în grafică de carte moldovenească din perioada anilor 1970-1980. În : *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, nr. 1 (32), 2018, Ch: NOTOGRAF PRIM, 2018, p. 187-192. ISSN 2345-1408
9. ROCACIUC, V. Narațiune și simbol în grafica de carte din RSS Moldovenească în perioada anilor 1953-1960. În: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, nr. 2(31), 2017, Chișinău, Notograf Prim , p. 192-197. ISSN 2345-1408
10. ROCACIUC, V. Analiza structurilor narative și simbolice în grafica de carte din RSS Moldovenească în perioada de instaurare a realismului socialist (1945-1953). În: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, nr. 2(29), 2016, Chișinău: Notograf Prim p. 207-211. ISSN 2345-1408.

11. ROCACIUC, V. Teoria narațiunii în arta graficii de carte. În: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, nr. 3 (26), 2015, Chișinău, Notograf Prim, 2015, p. 123-127, ISSN 2345-1408
12. ROCACIUC, V. Imaginea artistică în diverse abordări istoriografice și teoretice. În: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*. Nr. 2 (22), Ch.: Grafema Libris, 2014, p. 148-151. ISSN 2345-1408
13. ROCACIUC, V. Viața cotidiană ca obiect de cercetare în studiul artelor plastice. În: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*. Nr. 3 (23), Ch.: Grafema Libris, 2014, p. 80-84. ISSN 2345-1408
14. ROCACIUC V. Utilizarea metodei interviului în cercetarea artelor plastice. În: *Anuar științific: muzică, teatru, arte plastice*, nr. 2 (19) 2013 (în baza materialelor seminarului științifico-metodologic internațional „Probleme metodologice în învățământ artistic superior din 15.03.2012). Chișinău, Grafema Libris, 2013, p. 86-89. ISBN 978-9975-9925-4-1 ISSN 1857-2251.
15. ROCACIUC V. Criteriul finalității în arta plastică moldovenească (1940-1990). În: *Anuar științific: muzică, teatru, arte plastice*, nr. 1 (18) 2013 (în baza materialelor conferinței științifice internaționale Învățământ artistic – dimensiuni culturale din 04.05.2012). Chișinău, Grafema Libris, 2013, p. 109-113. ISBN 978-9975-9925-4-1 ISSN 1857-2251.
16. ROCACIUC, V. Frumosul și urâtul în arta plastică din Republica Moldova din perioada sovietică. În: *Anuar științific: muzică, teatru, arte plastice* (în baza materialelor conferinței științifice internaționale „Învățământ artistic–dimensiuni culturale” din 10.04.2009). Chișinău, Notograf Prim SRL, 2011, p.159-162.
17. ROCACIUC, V. Metode de bază și aplicarea lor în cercetarea artelor plastice(1940-1990).În: *Anuar științific: muzică, teatru, arte plastice* (în baza materialelor conferinței științifice internaționale „Învățământ artistic–dimensiuni culturale” din 10.04.2009). Chișinău, Notograf Prim SRL, 2011, p. 163-166.

Articole în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare):

1. ROCACIUC, V. Axiological methodology in research of Moldovan book graphics (1945-2010). In: Congress book, 2. *International Marmara Scientific Research and Innovation Congress*, International Science and Art Research Center, ISARC, Istanbul (Turcia), 19-20 aprilie 2022, Ankara (Turkey): IKSAD Publishing House, 2022, pp. 776-781. ISBN: 978-625-8377-43-9
https://en.isarconference.org/files/ugd/6dc816_ee0b81b2c3b445aa91a2dd7a76619cfe.pdf
2. ROCACIUC, V. 4. Significance and artistic value of the graphic work of Moldovan visual artist Dumitru Trifan. In: Congress book, *International Palandoken Scientific Studies Congress, Erzurum (Turcia)*, International Science and Art Research Center, ISARC, 28-29 aprilie 2022, Ankara (Turkey): IKSAD Publishing House, pp.267-273. ISBN: 978-625-8377-44-6
https://en.isarconference.org/files/ugd/6dc816_18fdd16d09454735adcd7dbc1748cdfc.pdf
3. ROCACIUC, V. Narrative and symbol in evolution of aesthetic values of Moldavian book graphics, 1945-2010. In: 4. *International social sciences and innovation congress*. Editors dr. Bahar Altunog, Doc. Dr. Sevcan Yildiz, Congress books, 21-22.02. 2022, Ankara (Turkey), IKSAD Publishing House, 2022, pp. 456-462. ISBN 978-625-8405-37-8
https://en.isarconference.org/files/ugd/6dc816_d0146e28867c4ddfb7676617704e9812.pdf

4. ROCACIUC, V. Монументальная живопись и книжная графика в творчестве молдавского художника Леонида Беляева. În: *Актуальные проблемы монументального искусства*. Сборник научных трудов. Санкт-Петербург: ФГБОУВО «СПбГУПТД», 2022, pp. 184-190. ISBN 978-5-7937-2069-4.
5. ROCACIUC, V. Leonid Beleaev – 100 years since the fine artist’s birth. In: *Colloquia Atrium*, Issue nr. 2/2021, Oradea, 2021, pp. 27-32. ISSN: 2821-5117, ISSN-L: 2821-5117.
6. ROCACIUC, V. The artistic value of various graphic approaches of „The little purse with two half-pennies” story by Ion Creanga. In: *2. International Palandoken Scientific Studies Congress*, 24-25 April 2021, Erzurum, Congress Book, Editor Assoc. Prof. Dr. Aliye AKIN, Dr. Gabriela BOANGIU, IKSAD Publishing House, pp. 163-168. ISBN: 978-625-7636-43-8
https://b3b7dd1a-d8cb-4579-8cfc-f21897e0f1ee.filesusr.com/ugd/6dc816_bc8d574a1a9f41008acdf905d4cf7eab.pdf
7. ROCACIUC, V. Монументальные черты живописных произведений молдавской художницы Валентины Русу Чобану. In: *Актуальные проблемы монументального искусства*, Сборник научных трудов, Санкт-Петербург: СПб.: ФГБОУВО «СПбГУПТД», 2021, сс. 141-147. ISBN 978-5-7937-1948-3
8. ROCACIUC, V. Evolution of Ghennadii Zikov’s creation: from socialist realism to actual art. In: *1st International Marmara Scientific Research and Innovation Congress*, 21-22 august 2021, Editors Assoc. Prof. Dr. Veysi ÜNVERDİ, Assoc. Prof. Dr. Victoria ROCACIUC, Istanbul: IKSAD Publishing House, pp. 249-255. ISBN: 978-625-7562-70-6 https://b3b7dd1a-d8cb-4579-8cfc-f21897e0f1ee.filesusr.com/ugd/6dc816_753327ec37d74589b8e9872c6671f789.pdf
9. ROCACIUC, V. Рокачук В. В. Творческий путь молдавского художника Филимона Хэмурау. In: *Актуальные проблемы монументального искусства*. Сборник научных трудов Санкт-Петербург, 2020, СПб.: ФГБОУВО «СПбГУПТД», 2020. сс. 450-455. ISBN 978-5-7937-1837-0
10. РОКАЧУК, В. От реализма к этническому символизму. Книжная графика в творчестве молдавского художника Георге Врабие. In: *Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. Шестые казанские искусствоведческие чтения «Проблемы реализма в изобразительном искусстве XX-XXI в.». К 100-летию со дня рождения народного художника СССР, действительного члена Российской академии художеств Харриса Абдрахмановича Якупова (1919-2010)*, 21-22 ноября 2019. Казань: Центр инновационных технологий, 2019, с. 82-88. ISBN 978-5-9362-956-0
11. РОКАЧУК, В. Образно-стилевые поиски национальной парадигмы в молдавской советской книжной графике периода 1953-1960 гг. В: *Материалы всероссийской научно-практической конференции, посвящённой 90-летию со дня рождения И.И. Соктовой «Научное наследие И.И. Соктовой в свете актуальных проблем современного изобразительного искусства»*. Улан-Удэ, 26-30 июня 2018, Улан-Удэ: Издательство Бурятского госуниверситета, 2018, с. 214-222. ISBN 978-5-9793-1241-5 DOI: 10.18101/978-5-9793-1241-5-5-232
12. РОКАЧУК, В. Книжная графика в творчестве молдавской художницы Виолетты Забулики-Диордиевой. В: *Материалы второй международной научно-практической конференции, «Дизайн и художественное творчество: теория, методика и практика»*,

11-12 октябрь 2018, Санкт-Петербург – СПб: ФГБОУВО «СПбГУПТД», с. 540-544. ISBN 978-5-7937-1590-4.

13. РОКАЧУК, В. Книжная графика в творчестве молдавского художника Леонида Павловича Григоращенко. În: Актуальные вопросы развития искусствоведения в России, странах СНГ и тюркского мира. *Материалы международной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения Петра Евгеньевича Корнилова (1896–1981)*. Часть II, Казань-2018, с. 108-118. ISBN 978-5-93091-220-3

14. РОКАЧУК, В. Эволюция творчества молдавской художницы Анны Николаевны Евтушенко. В: *Пятые казанские искусствоведческие чтения. Творческий гений Баки Урманче: Евразийский контекст. Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. К 120-летию со дня рождения художника*. Казань: Центр инновационных технологий, с. 55-59. ISBN 978-5-93962-839-6

15. РОКАЧУК, В. Проблема анализа повествовательности и символа в искусстве молдавской книжной графики. В: *Три века под знаком новизны. Отечественное искусство 1700-2000-е: сборник статей Международной научной конференции (Москва, 27-28 апреля, 2016 г.)*/ под общ. ред. Грибоносковой-Гребневой Е.В.; Шишина М.Ю.; Алт. гос. техн. ун-т им. И.И. Ползунова. – Барнаул: Изд-во АлтГТУ, 2017, с. 131-137. УДК 7.072 ББК 85 Т 67 ISBN 978-5-7568-1227-5

16. РОКАЧУК, В. Книжная графика Молдавской ССР в 1940-1953 годы. În: *Материалы первой международной научно-практической конференции «Дизайн и художественное творчество: теория, методика и практика»*, 14- 15 октября 2016, Санкт-Петербург, Часть 1, СПб.: ФГБОУВО, «СПбГУПТД», с. 121-130. ISBN 978-5-7937-1205-7 ISBN 978-5-7937-1322-1 УДК 7. 05 (063) ББК 87.853 3я43 Д44.

17. РОКАЧУК, В. Книжная графика в творчестве молдавского художника Исаяе Кырму. În: *Четвёртые Казанские искусствоведческие чтения. Искусство печатной графики: история и современность: материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием*. Казань, 19-20 ноября, 2015 г., с. 144-147. ISBN 978-5-4428-0085-2.

18. РОКАЧУК, В. Молдавское современное изобразительное искусство и новая эстетика в контексте европейской культуры. În: *Materialele conferinței științifice internaționale Filozofia umanitarного знания: социкультурные измерения*, Universitatea Națională din Cernăuți „Iuri Fedikovici”, Ucraina, 26, 27 octombrie 2007, Науковий вісник чернівецького університету, випуск 352-353, Філософія, збірник наукових праць, Чернівці, Рута, 2007, р. 57-60.

Articole în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova):

1. ROCACIUC, V. Metodologia axiologică în studierea graficii de carte moldovenești, perioada 1945-2010. În: *Conferința Științifică Internațională „Cercetarea, Dezvoltarea și Inovarea din perspectiva Eticii Globale”*. Ediția a III-a, 15 aprilie 2022, Chișinău: Tehnica-UTM, 2022, pp. 120-131. ISBN 978-9975-45-821-4 (PDF).

2. ROCACIUC, V. Repere introductive în cercetarea principiilor tipologice de analiză a ilustrațiilor de carte pentru povești. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Cercetarea, Dezvoltarea și Inovarea din perspective Eticii Globale”*, Ediția a II-a, 16 aprilie 2021, Chișinău: Tehnica-UTM, 2021, pp.149-155. ISBN 978-9975-45-703-3.

3. ROCACIUC, V. Narațiune și simbol în metodologia studierii graficii de carte moldovenești (1945-2010). În: „Știință, educație, cultură”, conferință științifico-practică internațională (2020). Conferința științifico-practică internațională „Știință, educație, cultură” = Международная научно-практическая конференция „Наука, образование, культура”: Посвященная 29-ой годовщине Комратского государственного университета : Сборник статей. Комрат: КГУ, 2020 (Tipogr. "A&V Poligraf"), pp. 510-514. ISBN 978-9975-83-090-4
4. ROCACIUC, V. Grafica de carte în creația artistului plastic Andrieș Bucov. În: *Patrimoniu de ieri – implicații în dezvoltarea durabilă de mâine, conferința științifică internațională dedicată zilelor europene ale patrimoniului*, ediția II-a. Iași-Chișinău, 20-23 septembrie 2020, p. 62-66. ISSN 2558-894X
5. ROCACIUC, V. Grafica de carte în creația artistului plastic Ariei Sveatcenko. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale a Tinerilor Cercetători „Valorificarea patrimoniului etnocultural în educația tinerei generații și a societății civile”*, Ed. A 4-a, 30 octombrie 2019, Ch, 2019, (Tipogr. „Notogra Prim”), pp. 203-212. ISBN 978-9975-84-105-4
6. ROCACIUC, V. Căutări ale paradigmei naționale în arta graficii de carte din RSS Moldovenească din perioada anilor 1970. În: „Știință, educație, cultură”, conferință științifico-practică internațională. = *Международная научно-практическая "Наука, образование, культура": Посвященная 27-ой годовщине Комратского государственного университета: Сборник статей*: [ed. a 2-a: în 2 vol.] / науч. ком.:ЗахарияС. К. [идр.]. – Комрат: КГУ, 2018, p. 235-239. ISBN 978-9975- 83-058-4.
7. ROCACIUC, V. Ilustrațiile și designul poligrafic din RSS Moldovenească în perioada anilor 1960-1970. În: „Creativitate. Tehnologie. Marketing”, *Simpozion internațional (4; 2017; Chișinău)*. Creativitate. Tehnologie. Marketing: CTM 2017 : Al IV-lea Simpozion Internațional. 26-28 oct.: Culegere de articole/com. șt. Viorel Bostan [et.al]. – Ch: S.n.,2017 (Tipogr. „BonsOfices”). 400 p. Pp. 24-30. ISBN 978-9975-45-505-3, 84.
8. ROCACIUC, V. Grafica de carte și de șevalet în creația artistei plastice Elena Leșcu. În: *Materialele conferinței științifico-practice internaționale „Știință, educație, cultură”, vol. II*, Comrat, 2016, p. 254-259, ISBN 978-9975-83-013-3, CZU 76 LEȘCU.
9. РОКАЧУК, В. Творческий путь художницы Елены Лешку. În: *Simpozionul științific internațional in memoriam academicianului Constantin Popovici „Relațiile etnoculturale moldo-ucrainene”. Vol. 2. „Probleme actuale de istorie, limbă și cultură a ucrainenilor din Republica Moldova”*. Кишинів: Б. и.,2016 (Tipogr. „Elan-Poligraf”), p. 159-168. – ISBN 978-9975-66-537-7.
10. ROCACIUC, V. Aspecte ale dezvoltării hermeneuticii în contextul metodologiei studiului artelor. În: *Международная научно-практическая конференция, посвящённая 24-й годовщине образования комратского государственного университета. «Наука. Образование. Культура»*, 11 февралю 2015, Том II, Комрат, 2015, с. 225-229. УДК 165:7.01 ISBN 978-9975-83-003-4. 082:378.4(478-21)=00 Н34
11. ROCACIUC, V. Tendințe și influențe în arta caligrafică medievală din Moldova. În: *Universitatea Tehnică a Moldovei, al III-lea Simpozion Internațional „Creativitate, tehnologie, marketing”, culegere de articole*, 31 octombrie 2014- 01 noiembrie 2014, Chișinău, 2014, p.71-76. ISBN 978-9975-80-853-8 687:74(082)=135,1=111=161,1С 84.
12. ROCACIUC, V. Аспекты видоизменения иконографической структуры образа стрельца в зарубежном и молдавском изобразительном искусстве. În: *Păstrarea patrimoniului*

cultural în Țările Europene, conf. intern. șt. (2008, Chișinău), Chișinău, Biznes-Elita SRL, 2009, p. 199-203.

13. ROCACIUC, V. Filimon Hămuraru (1932-2006). În: *A IV Conferință Tehnico-Științifică Internațională „Probleme actuale ale urbanismului și amenajării teritoriului”*, UTM, Chișinău, 13-14 noiembrie 2008. p. 70-75.

Articole în lucrările conferințelor științifice naționale:

1. ROCACIUC, V. Grafica de carte în creația artistului plastic Stefan Sadovnikov. In: *Studii culturale : Materialele Simpozionului Național de Studii Culturale*. Vol. 2. Chișinău: S.n., 2021, pp. 80-85. ISBN 978- 9975-3521-4-7.

2. ROCACIUC, V. Fabula în grafica de carte moldovenească (1945-2015). În: *Cercetarea, inovarea și dezvoltarea din perspectiva eticii globale*, conferință științifică interuniversitară (2020; Chișinău). Materialele conferinței științifice interuniversitare "Cercetarea, inovarea și dezvoltarea din perspectiva eticii globale", 26 iunie 2020/ comitetul organizatoric: Lozovanu Ecaterina [et al.]. – Chișinău: Tehnica-UTM, 2020, pp. 167-177. ISBN 978-9975-45-654-8.

3. ROCACIUC, V. Narațiune și simbol în abordările plastice ale baladei „Miorița”. In: *Studii culturale: Materialele Simpozionului Național de Studii Culturale*, Ediția 1-a, 26 septembrie 2019, Chișinău: [în vol.] / coordonatori: Victor Ghilaș, Adrian Dolghi ; colegiul redacțional: Victor Ghilaș (copreședinte) [et al.]. – Chișinău : Institutul Patrimoniului Cultural, 2020 (Tipogr. "Grafema Libris") . ISBN 978-9975-52-213-7. Vol. 1. – 2020, pp. 98-106. ISBN 978-9975-52-214-4.

4. ROCACIUC, V. Ilustrațiile de carte din anii 1980 în creația graficianului Mihail Bacinschi. In: *Conferința științifico-practică „Rolul patrimoniului cultural în educație civică și promovarea valorilor democratice*, Chișinău: Princeps, 2020, pp. 93-97. ISBN 978-9975-3379-2-2

5. РОКАЧУК, В. Книжные иллюстрации 1980-х годов в творчестве графика Михаила Бачинского. In: *Научно-практическая конференция «Роль культурного наследия в гражданском воспитании и продвижении демократических ценностей»*, Chișinău: Princeps, 2020, pp. 91-95. ISBN 978-9975-3379-2-2

6. ROCACIUC, V. Grafica de carte în creația artistului plastic Oleg Cojocari. In: *„Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare”, conferință (12 ; 2020 ; Chișinău)*. Materialele conferinței „Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare”, Ediția a 12-a, Chișinău, 28-29 mai 2020 : [în vol.] / coordonatori: Victor Ghilaș, Adrian Dolghi ; colegiul redacțional: Victor Ghilaș (președinte) [et al.]. – Chișinău : Institutul Patrimoniului Cultural, 2020 (Tipogr. „Grafema Libris”). ISBN 978-9975-52-215-1. Vol. 1. – 2020. – 320 p. : fig. color, fot., n. muz., tab. – Antetit.: Inst. Patrimoniului Cultural. – Tit. pe cop. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – 200 ex. – pp. 158-163. ISMN 979-0-3480-0426-6. – ISBN 978-9975-52-216-8

7. ROCACIUC, V. Metode de predare a istoriei artelor plastice și designului. În: *Materialele conferințelor: „Științele socioumanistice și progresul tehnicoștiințific”: (Conferință științifică interuniversitară), 12 aprilie 2019. Teoria și practica integrării europene”: (Conferință științifică studentească dedicată Zilei Europei și jubileului de 5 ani ai Acordului de Asociere R. Moldova – UE)*, 8 mai 2019 / col. red., com. org.: Braga Mihai [et al.]. – Chișinău: Tehnica-UTM, 2019. – p. 72-80. Disponibil: www.library.utm.md/ISBN 978-9975-45-587-9

8. ROCACIUC, V. Descrierea și analiza operei de artă ca metode de studiere ale disciplinelor teoretice în domeniul artelor plastice și designului. În: *Materialele conferințelor:*

- "Științele socioumanistice și progresul tehnicoștiințific": (conferință științifică interuniversitară), 12 aprilie 2019. Teoria și practica integrării europene": (Conferință științifică studențească dedicată Zilei Europei și jubileului de 5 ani ai Acordului de Asociere R. Moldova – UE), 8 mai 2019 / col. red., com. org.: Braga Mihai [et al.]. – Chișinău: Tehnica-UTM, 2019. – p. 82-86. Disponibil: www.library.utm.md/ ISBN 978-9975-45-587-9*
9. ROCACIUC, V. Arta cărții moldovenești în perioada anilor 1980-1990. În: *Materialele conferințelor „Științele socioumanistice și progresul tehnico-științific” (Conferința științifică interuniversitară, 20 aprilie 2018) și „Teoria și practica integrării europene (Conferința științifică studențească, 4 mai 2018).* Chișinău: Tehnica-UTM, 2018, p. 62-67. ISBN 978-9975-45-547-31.
10. ROCACIUC, V. Interferențe între simbol și categorie estetică în grafica de carte a artistului plastic Isai Cârmu. În: *Materialele conferințelor Științele socio-umanistice și progresul tehnico-științific (Conferința științifică interuniversitară) 7 aprilie 2017, Teoria și practica integrării europene (Conferința științifică studențească) 5 mai 2017,* Chișinău: Tehnica UTM, 2017, p. 106-112. ISBN 978-9975-45-498-8
11. ROCACIUC, V. Narațiune și simbol în interpretările grafice ale „Poveștii lui Aliman” în prelucrarea lui Grigore Botezatu. În: *Materialele conferințelor: Științele socio-umanistice și progresul tehnico-științific: (Conferința științifică interuniversitară, 15 aprilie 2016). Teoria și practica integrării europene: (Conferința științifică studențească, 15 mai 2016).* Chișinău, Tehnica: UTM, 2016, p. 77-84. ISBN 978-9975-45-446-9
12. ROCACIUC, V. Primele edituri din RSS Moldovenească și rolul lor în evoluția graficii de carte. In: *Științele socio-umaniste și progresul tehnico-științific: conferința științifică interuniversitară: Materialele comunicărilor științifice,* 3 apr. 2015, Ch.:Tehnica-UTM, 2015, p. 69-73. ISBN 978-9975-45-384-4. CZU 082:378.662(478-25)=135.1=161.1 \$85.
13. ROCACIUC, V. Evoluția realismului socialist: de la metodă la fenomenul istorico-cultural. În: *Universitatea Tehnică a Moldovei, Conferința interuniversitară „Științele socio-umanistice și progresul tehnico-științific”, materialele comunicărilor științifice,* 4 aprilie 2014, Chișinău, Tehnica-UTM 2014, p.89-94. ISBN 978-9975-45-319-6.
14. ROCACIUC, V. Aspecte cotidiene în grafica moldovenească din primul deceniu postbelic. În: *Universitatea Tehnică a Moldovei, Conferința interuniversitară „Științele socio-umanistice și progresul tehnico-științific”, materialele comunicărilor științifice,* 4 aprilie 2014, Chișinău, Tehnica-UTM-2014, p. 119-123. ISBN978-9975-45-319-6.
15. ROCACIUC, V. Grafica de carte a lui Alexei Colîbneac din Colecția Muzeului Național de Artă al Moldovei. În: *Muzeul Național de Artă al Moldovei, Conferința Științifică Anuală, culegere de comunicări,* edițiile 2013, 2014, Chișinău, 2014, p. 152-158.
16. ROCACIUC, V. Creația Valentinei Neceaev (1909-1977), în baza colecției MNAM. În: *Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri, materialele conferinței științifice,* ediția 2008, Chișinău, 2009, p. 65-71
17. ROCACIUC, V. Retrospectivă: expozițiile MNAM în anii '90 ai secolului trecut. Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri, materialele conferinței științifice, ediția 2007, Chișinău, 2009, p. 45-59.

ADNOTARE

Rocaciuc Victoria, *Valori artistice ale graficii de carte moldovenești 1945-2010*, teza de doctor habilitat în studiul artelor, Chișinău, 2023

Structura tezei: introducere, șapte capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 594 titluri, 264 pagini text de bază, volumul total al tezei 368 pagini, 8 anexe.

Cuvinte-cheie: axiologie, valoare, artă, grafică, carte, ilustrație, narațiune, simbol, tehnică, stil, autor, metodă, mijloc, principiu, categorie, estetică, filosofie, literatură, text, mit, poem, poezie, poveste, roman, nuvelă, fabulă, legendă, baladă, abecedar.

Domeniu de studiu: arte vizuale (651.01 – Teoria și istoria artelor plastice).

Noua direcție de cercetare științifică: axiologia graficii de carte, studierea evoluției valorilor artistice și estetice ale graficii de carte moldovenești, 1945-2010.

Scopul cercetării: determinarea valorilor artistice ale graficii de carte moldovenești din perioada anilor 1945-2010, ce reprezintă patrimoniul artistic, estetic și cultural național.

Obiectivele de cercetare: Examinare și sistematizare a datelor teoretice și istoriografice, privind valorificarea operelor de grafică de carte națională în contextul artei universale. Elaborarea unor instrumente metodologice de studiere a graficii de carte moldovenești din perspectiva axiologică, bazată pe cercetarea imagologică, tipologică, comparativă etc. Selectarea și clasificarea datelor și principiilor analitice de tratare a valorilor artistice ale graficii de carte naționale, care ar cuprinde, în special, problematica din perioada anilor 1945-2010: activitățile expoziționale, evoluția creației și biografiile artistice ale graficienilor marcanți etc.

Metodologia cercetării științifice: axiologică, hermeneutică, semiologică, naratologică, iconologică, iconografică, formal-stilistică, tipologică, istorico-comparativă, ipotetico-deductivă, interpretativă etc.

Noutatea și originalitatea științifică: Pentru prima dată în istoriografia națională a fost efectuat un studiu al evoluției istoriei graficii de carte, bazat pe cercetarea axiologică a valorilor artistice și structurilor tipologice ale acestora, cu evidențierea principalelor categorii estetice, precum narațiunea și simbolul.

Rezultatele principale: A fost efectuată sistematizarea datelor teoretice și istoriografice privind valorificarea operelor de grafică de carte națională în contextul axiologiei artei universale cu elaborarea unor instrumente metodologice de studiere a graficii de carte moldovenești din perspectiva axiologică, tipologică, comparativă etc. Au fost cercetate operele și biografiile graficienilor de referință, precum și factorii de impact ce au influențat evoluția graficii de carte naționale, a temelor, motivelor și a mijloacelor artistice abordate de graficienii de carte moldoveni.

Semnificația teoretică: Studierea operelor de grafică de carte prin prisma valorilor artistice va crea o direcție nouă pentru următoarele cercetări în domeniu. Acest studiu va permite să urmărim dinamica preferințelor plastice și editoriale, concepțiilor artistice și a gustului epocii la nivel de capodopere ce au rezistat în timp, la nivel de capodopere literare.

Valoarea aplicativă a lucrării: Informațiile și datele obținute în urma cercetării vor fi utile pentru următoarele investigații în domeniu, cât și pentru toți cei care sunt interesați de procesele de evoluție ale artelor plastice naționale (elevi, studenți și profesori ai instituțiilor de învățământ de profil artistic, cercetători științifici, artiști plastici, colecționari și muzeografi, editori etc.).

Implementarea rezultatelor științifice: O parte din rezultatele științifice au fost implementate în procesul de predare a disciplinelor „Mitologia și simbolistica” (ciclul I) și „Discursuri asupra artei” (ciclul II al studiilor universitare, domeniul de formare profesională 21 – Arte plastice, specialitatea – 211.4 Istoria și teoria artelor plastice la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice). Rezultatele cercetării științifice au fost aprobate la peste 100 de foruri științifice (naționale și internaționale) și publicate în peste 100 lucrări științifice, inclusiv 4 monografii științifice (2 monoautor, 2 colective).

ANNOTATION

Rocaciuc Victoria, *Artistic values of Moldovan book graphics 1945-2010*, doctoral habilitat thesis in the study of arts, Chisinau, 2023

Thesis structure: introduction, seven chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 594 titles, 264 basic text pages, total volume of the thesis 368 pages, 8 annexes.

Keywords: axiology, value, art, graphic, book, illustration, narrative, symbol, technique, style, author, method, medium, principle, category, aesthetics, philosophy, literature, text, myth, poem, poetry, story, novel, short story, fable, legend, ballad, ABC.

Field of study: visual arts (651.01 - Theory and history of fine arts).

The new direction of scientific research: the axiology of book graphics, the study of evolution of artistic and aesthetic values of Moldovan book graphics, 1945-2010.

The aim of the research: Determination of the artistic values of the Moldovan book graphics from the years 1945-2010, which represents the artistic and aesthetic, national cultural heritage.

The research objectives: Examination and systematization of theoretical and historiographical data regarding the valorization of national book graphic works in the context of universal art. The development of methodological tools for studying Moldovan book graphics from an axiological perspective, based on imagological, typological, comparative research, etc. The selection and classification of data and analytical principles for treating the artistic values of national book graphics, which would include, in particular, the issues from the period 1945-2010: exhibition activities, the evolution of creation and the artistic biographies of outstanding graphic artists, etc.

Scientific research methodology: axiological, hermeneutic, semiological, narratological, iconological, iconographic, formal-stylistic, typological, historical-comparative, hypothetical-deductive, interpretive, etc.

Scientific novelty and originality: For the first time in national historiography, a study of the evolution of the history of book graphics was carried out, based on the axiological research of artistic values and their typological structures, highlighting the main aesthetic categories, such as narrative and symbol.

Main results: The systematization of theoretical and historiographical data regarding the valorization of national book graphic works in the context of the axiology of universal art was carried out with the development of methodological tools for studying Moldovan book graphics from the axiological, typological, comparative, etc. perspective. The works and biographies of reference graphic artists were researched, as well as the impact factors that influenced the evolution of national book graphics, the themes, motifs and artistic means approached by Moldovan book graphic designers.

Theoretical significance: Studying book graphic works through the prism of artistic values will create a new direction for the following researches in the field. This study will allow us to follow the dynamics of artistic and editorial preferences, artistic conceptions and the taste of the era at the level of masterpieces that have endured over time, at the level of literary masterpieces.

Applicative value of the paper: The information and data obtained from the research will be useful for the next investigations in the field, as well as for all those who are interested in the evolution processes of national fine arts (pupils, students and teachers of art educational institutions, scientific researchers, visual artists, collectors and museographers, publishers, etc.).

Implementation of scientific results: Part of the scientific results were implemented in the teaching of the subjects „Mythology and Symbolism” (cycle I) and „Discourses on Art” (cycle II of university studies, field of professional training 21 - Visual Arts, speciality-211.4 History and Theory of Visual Arts). The results of scientific research were approved at more than 100 scientific forums (national and international) and published in more than 100 scientific works, including 4 scientific monographs (2 single author, 2 collective).

АННОТАЦИЯ

Рокачук Виктория, *Художественные ценности молдавской книжной графики 1945-2010 гг.*, докторская диссертация в области искусствоведения, Кишинев, 2023 г.

Структура диссертации: введение, семь глав, общие выводы и рекомендации, библиография из 594 названий, 264 страниц основного текста, общий объем диссертации 368 страниц, 8 приложений.

Ключевые слова: аксиология, ценность, искусство, графика, книга, иллюстрация, нарратив, символ, прием, стиль, автор, метод, средство, принцип, категория, эстетика, философия, литература, текст, миф, поэма, поэзия, сказка, роман, рассказ, басня, легенда, баллада, букварь.

Область исследования: изобразительное искусство (651.01 – Теория и история изобразительного искусства).

Новое направление научных исследований: аксиология книжной графики, изучение эволюции художественно-эстетических ценностей молдавской книжной графики 1945-2010 гг.

Цель исследования: определение художественных ценностей молдавской книжной графики 1945-2010 годов, представляющей собой художественно-эстетическое, национальное культурное наследие.

Задачи исследования: Изучение и систематизация теоретических и историографических данных о валоризации произведений национальной книжной графики в контексте мирового изобразительного искусства. Разработка методологического инструментария изучения молдавской книжной графики с аксиологической точки зрения, на примере имагологических, типологических, сравнительных и других исследований. Отбор и классификация данных и аналитических принципов трактования художественных ценностей отечественной книжной графики, включающей в частности вопросы периода 1945-2010 гг.: выставочную деятельность, эволюцию творчества и художественные биографии выдающихся художников-графиков и т. д.

Методология научного исследования: аксиологическая, герменевтическая, семиологическая, нарратологическая, иконологическая, иконографическая, формально-стилистическая, типологическая, историко-сравнительная, гипотетико-дедуктивная, интерпретативная и др.

Научная новизна и оригинальность: Впервые в отечественной историографии проведено исследование эволюции истории книжной графики, основанное на аксиологическом изучении художественных ценностей и их типологических структур с выделением основных эстетических категорий, таких как повествование (нарратив) и символ.

Основные результаты: Проведена систематизация теоретических и историографических данных относительно валоризации произведений национальной книжной графики в контексте аксиологии изобразительного искусства с разработкой методологического аппарата изучения молдавской книжной графики с аксиологической, типологической, сравнительной и других перспектив. Были исследованы работы и творческие биографии выдающихся художников-графиков, а также факторы, повлиявшие на эволюцию национальной книжной графики, темы, мотивы и художественные средства, к которым обращались молдавские художники книги.

Теоретическая значимость: Изучение книжной графики сквозь призму художественных ценностей создаст новое направление для последующих исследований в данной области. Это исследование позволит нам проследить динамику художественно-редакционных предпочтений, художественных концепций и вкусов эпохи, на уровне сохранившихся произведений и литературных шедевров.

Прикладная ценность исследования: Информация и данные, полученные в результате исследования, будут полезны для дальнейших исследований в данной области, а также для всех, кто интересуется процессами эволюции национального изобразительного искусства (учащихся, студентов и преподавателей художественных учебных заведений, научных сотрудников, художников, коллекционеров и музеографов, издателей и др.).

Внедрение научных результатов: Часть научных результатов внедрена в преподавание предметов «Мифология и символизм» (I цикл) и «Рассуждения об искусстве» (II цикл вузовского обучения, направление профессиональной подготовки 21 – Изобразительное искусство, специальность – 211.4 История и теория изобразительного искусства в Академии Музыки, Театра и Изобразительных Искусств). Результаты научных исследований получили одобрение более чем на 100 научных форумах (республиканских и международных) и опубликованы более чем в 100 научных трудах, в том числе в 4 научных монографиях (2 моноавторских, 2 коллективных).

ROCACIUC VICTORIA

**VALORI ARTISTICE ALE GRAFICII DE CARTE MOLDOVENEȘTI
1945-2010**

651.01 – TEORIA ȘI ISTORIA ARTELOR PLASTICE

Rezumat al tezei de doctor habilitat în studiul artelor

Aprobat spre tipar: 02.03.23
Hârtie ofset. Tipar ofset.
Coli de tipar 3

Formatul hârtiei 60x84 1/16
Tirajul 50 ex.
Comanda Nr 15

Rezumatul a fost tipărit la Tipografia UPS „Ion Creangă” din Chișinău,
str. Ion Creangă, 1